

Line Søby Vestergaard

FAMILIER IMELLEM FÆNGSEL OG FRIHED

En sociologisk undersøgelse af familieafdelingen på Pension Hammer Bakker

10. semester
Institut for Sociologi og Social Arbejde
Aalborg Universitet

Vejleder: Professor Michael Hviid Jacobsen
Antal anslag: 176.103

2019

FAMILIER IMELLEM FÆNGSEL OG FRIHED

En sociologisk undersøgelse af familieafdelingen på Pension Hammer Bakker

2019

10. semesters kandidatspeciale

Institut for Sociologi og Socialt Arbejde ved Aalborg Universitet

Af Line Søby Vestergaard

Vejleder: Professor Michael Hviid Jacobsen

Antal anslag: 176.103

ECTS: 30

Abstract

This master thesis explores a family treatment program performed in a halfway house where criminal inmates serve the last part of their sentence while both receiving family treatment and living with their families. Based on a paradigmatic and holistic case study design, the aim is to examine how Pension Hammer Bakker's family house both supports to reconstruct family life as well as reintegrate the incarcerated parent. Secondly, the study seeks to understand the impact of the support for the families.

The study is based on an adaptive approach where selected orienting concepts are chosen to elucidate and expand the meaning of the empirical findings. The empirical research was done by using a mixed method design through a qualitative setup, consisting of personal interviews and participating observations. The fieldwork took place in the setting of the family house. Additionally, 8 interviews were conducted with staff members as well as present and former convicted inmates of the family house.

The thesis shows how staff members' guide and advice in both criminal and family related problems and thereby help the families in reconstructing family life. The families are held responsible for their own development, and the answer of the reconstruction is found within the family itself. Thus, the support can be characterized as a self-managing process. From another viewpoint, this support also contains a normalized function where the inmates and their partners are disciplined, both to leave the criminal mindset behind and to become better parents – in other words to fit into the normative expectations in society.

By encompassing both parents, family involvement can be seen as reintegrating. In continuation hereof, the support of the children is mainly mediated through their parents. Furthermore, the thesis also shows how the reintegrating process at the family house transgresses the families' stay, by continuing supporting the families after their release.

Overall, it has been found that the family house makes a positive impact for the families due to the combination of a family treatment program in a halfway house. However, this combination also leads to conflicts between staff members and inmates. An imbalance in the relation of staff members and inmates has been identified as essential for most of the conflicts. This imbalance is seen as inhibiting in supporting the families in reconstructing family life.

Indholdsfortegnelse

Indledning	4
Fra et indsatte- til et pårørende- til et familieperspektiv	5
En familieafdeling på en udslusningspension – et paradoks	7
Præsentation af problemformulering	8
Et afsæt i den eksisterende forskning	9
Præsentation af case	12
Metode	16
Med afsæt i fænomenologisk socialkonstruktivisme	16
En adaptiv tilgang	17
Deltagende observation - feltarbejde af den empiriske virkelighed	18
Interview – den empiriske virkelighed italesat	22
Triangulering af kvalitative metoder	26
Et paradigmatisk og holistisk casedesign	27
Adgang til et kriminelt felt	28
Formel og anvendt etik – retningslinjer og overvejelser	30
Kvalitetskriterier	32
Teori	35
Resocialisering	35
Familieparadigme	38
Liminalitet	40
Disciplinering	42
Analyse	48
Analysedel I: Hjælpen i praksis	48
En multifacetteret hjælp	48
Støtte, guide, rådgive...	49
Modmagt mod hjælpen	54
Analysedel II: En familieindsats	58
Når hele familien inddrages	58
Men hvad med børnene?	60
Med øjne på familien	61
Analysedel III - Familieafdelingens liminale rammer	64
En udslusning tilbage til livet	64
At afsone... På en efterskole?	67
Straf = resocialisering?	70
Når de liminale rammer overskrides	71
Konklusion	76
Litteraturliste	80
Bilagsoversigt	86

Indledning

Når en forælder kommer i fængsel, påvirkes hele familien. For med den ubetingede fængselsdom etableres en familiær adskillelse, der både kan distancere familien i fysisk såvel som følelsesmæssig forstand, hvilket kan have negative konsekvenser for alle familiens medlemmer. At opretholde relationen mellem afsonende forælder og familie er i mange henseende vigtig – både for den som afsoner såvel som for familien (Kriminalforsorgen 2019). Således straffes de pårørende også indirekte, når de i en midlertidig periode må undvære en forælder grundet en fængselsdom. Kriminalforsorgen, hvis opgave er at fuldbyrde straf og medvirke til at begrænse kriminalitet, har gennem de senere år rettet opmærksomheden mod pårørende til afsøner. Dette ses gennem en række udvidede tiltag, inden for Kriminalforsorgens virke, der tilgodeser afsoners familie i form af bedre besøgslokaler, forældregrupper, besøgshuse, børneansvarlige i fængsler og arresthuse mv. (Oldrup et. al 2016: 12f).

Dette speciale vil undersøge et af disse tiltag ved at tage afsæt i den konkrete case Pension Hammer Bakkers familieafdeling. Pensionens familieafdeling er en af Kriminalforsorgens udslusningsinstitutioner, hvor man som afsoner kan afsone den sidste del af sin dom under mindre restriktive rammer. Sammenlignet med ovennævnte tiltag kan familieafdelingens indsats dermed betragtes som mere intensiverende og inddragende, idet familierne kan bo sammen med den afsonende forælder på pensionen, sideløbende med at de modtager familiebehandling. Formålet med specialet bliver at undersøge familieafdelingens praksis for derigennem at forstå, hvordan en indsats som denne hjælper familierne – både på den familiemæssige og på den resocialiserende front. Specialets genstandsfelt vil blive begrundet nedenfor.

Fra et indsatte- til et pårørende- til et familieperspektiv

Inden for det kriminologiske felt har forskningen gennem tiden særligt udvist interesse i at undersøge den idømte, hvor områder som prisonisering, fængselskultur, isolation og afsavn til omverdenen har været nøje belyste tematikker (Clemmer 1958; Sykes 1958; Bondeson 1989; Minke 2010;). Når opmærksomheden rettes mod de pårørende, er det først gennem de senere år, at denne målgruppe er kommet i forskningens søgelys. I dansk sammenhæng rettes fokus mod pårørende af fængslede første gang i slutningen af 90'erne, hvor en SFI-rapport inddrager pårørendeperspektivet og problematiserer, at konsekvenserne af en fængselsstraf ikke kun påvirker den fængslede forælder, men også den resterende familie (Christensen 1999). Rapporten forholder sig kritisk overfor fængslernes fysiske foranstaltninger og samværsmuligheder og fremfører følgende forslag til initiativer, der bør iværksættes for at forbedre vilkårene for de pårørende: *"forbedring af de fysiske rammer for besøg/samvær.."* og *"..tilvejebringelsen af øget adgang til samvær og kontakt mellem børn og fængslede forældre"* (Ibid.).

Tilsvarende fokus ses også i en international sammenhæng, hvor fængslets fysiske rammer ligeså fremstilles som problematiske set ud fra et børneperspektiv (Nesmith & Ruhland 2008; Arditti 2003). Et studie fremhæver, hvordan fængselspraksis er indrettet til at varetage afsonere, hvorfor børnenes behov overses – m.a.o. er de *institutionelt usynlige* (Pösö et al. 2010). Hertil kan nævnes, at de danske fængsler dog fremstilles som "eventyrlige", når de sammenholdes med udenlandske forhold (Fransen 2017). I en dansk kontekst er der ligeledes foretaget et studie af en række danske fængsler, som viser, at det kan være vanskeligt at skabe et meningsfyldt møde mellem barn og forælder, når de fysiske rammer ikke indbyder hertil (Institut for Menneskerettigheder 2012).

International forskning viser ligeledes, at opretholdelsen af kontakten mellem fængslede forælder og barn er vigtig (Poehlmann et. al 2010; Johnson & Easterling 2012). En konsekvens af adskillelsen mellem fængslede forælder og barn, kan for barnet medføre følelses- og adfærdsrelaterede problemer. Ydermere ses, at for barnet kan der være et stigma forbundet ved at have en forælder i fængsel (Murray & Farrington 2008). I Danmark gives der i enkelte sager tilladelse til at afsone med mindre børn i et udsnit af Kriminalforsorgens institutioner, inden barnet når en hvis alder. Denne mulighed har dog været omdebatteret, hvor argumenter såsom barnets behov for at være tæt på sin forælder bliver sammenholdt med, at det ikke kan være til barnets bedste at påbegynde sit liv i et fængsel (Smith & Jakobsen 2010). I kritikken

fremlægges denne mulighed som "den mindst dårlige løsning". På den ene side anses fængslets rammer ikke som gode opvækstvilkår for et barn, men på den anden side kan den totale separation mellem far/mor og barn i mange henseende have negative konsekvenser for relationsdannelsen og dermed ikke være til barnets bedste (Ibid.).

Senere forskningsbidrag koncentrerer sig særligt om børnene som skjulte ofre, men eksisterende forskning viser ligeledes, hvordan adskillelsen grundet fængsling også har mærkbare konsekvenser for de fængslede forældre. Et studie viser, hvordan denne adskillelse efterlader afsonende forældre med følelser som afsavn og sorg, og blandt fængslede mødre, der formår at opretholde kontakten til deres børn, ses en lavere forekomst af depression og angst (Houck & Looper 2002). Endelig understreger et bidrag fra de amerikanske kriminologer William D. Bales og Daniel P. Mears (2008) vigtigheden af familiære relationer for den afsonende – både under og efter afsoning. De konkluderer, at opretholdelsen af sociale relationer til den fængslende både reducerer og forsinker recidiv – altså et tilbagefald til kriminalitet.

Ovenstående fremlægger udsnit fra forskningen, hvor pårørende er i fokus. Disse bidrag er med til at indramme dette speciale, idet de alle understreger, hvordan de pårørende også positioneres i en vanskelig situation, når en forælder frihedsberøves og skal afsone sin fængselsstraf. Alle bidrag tager afsæt i pårørende, der er i kontakt med det almene fængselsvæsen, og beskæftiger sig derfor ikke specifikt med hverken udslusningspensioner eller familiebehandling. Når der i specialet introduceres forskning om pårørende fra den almene fængselsforskning, skyldes det, at der generelt er foretaget en begrænset mængde forskning af muligheden for afsoning på pensioner med familier. Derfor vurderes det relevant at trække på litteratur, som grænser op til specialets genstandsfelt. Trods familieafdelingernes mindre restriktive rammer, er det dog fortsat væsentligt at huske på, at disse er afsoningsinstitutioner tilhørende Kriminalforsorgen, hvis opgave det er at fuldbyrde straf. Derfor har de præsenterede forskningsbidrag også relevans i relation til pensionernes familieafdelinger. For trods deres mindre restriktive ramme, må de fortsat betragtes som afsoningsinstitutioner.

Endvidere kan den begrænsede forskning på området også fremhæves som et argument for, at pensionernes familieafdelinger bliver genstandsfelt for forskningen, da de tilbyder en alternativ afsoningsramme, hvor de pårørende inddrages som en aktiv del af indsatsen. Forskning, der specifikt koncentrerer sig om familieafdelinger på pensioner, vil blive præsenteret og udfoldet i afsnittet 'et afsæt i den eksisterende forskning'.

Ydermere tegner ovenstående indledning også et billede af, hvordan følgerne af fængsling kan have konsekvenser for afsonende forældre såvel som børnene. Her ses en adskillelse, hvor *enten* forælder *eller* barn er omdrejningspunktet og behandles som dikotomiske enheder. Ud fra en sociologisk betragtning kan metodiske udgangspunkter som disse være problematiske, da de kan medføre en simplificering i forståelsen af familien, hvor betydningen af relationer, sociale dynamikker og samvær negligeres (Dencik et al. 2008). Således kan der argumenteres for, at der inden for dette forskningsfelt eksisterer et metodologisk hul. Nærværende speciale vil tage afsæt i dette hul og undersøge problemstillingen ud fra et sociologisk familieperspektiv, hvor familien vil være omdrejningspunktet.

En familieafdeling på en udslusningspension – et paradoks

Pension Hammer Bakker repræsenterer en af landets syv udslusningspensioner og er en af de to udslusningsinstitutioner, hvor der tilbydes afsoning på en familieafdeling. Generelt for de danske udslusningspensioner har de til opgave at "lette" overgangen fra fængsel til frihed. Til sammenligning med Kriminalforsorgens åbne og lukkede fængsler repræsenterer pensioner en mere åben og alternativ afsoningsform. Fra Kriminalforsorgens interne recidivstatistik kan det udledes, at recidivet er lavest blandt personer, som har afsonet på en pension (23,5 pct.) holdt op mod personer, der har afsonet i et arresthus (25,5 pct.), åbne fængsler (38,7 pct.) og lukkede fængsler (51,7 pct.) (Kriminalforsorgen 2016). En væsentlig bemærkning er, at statistikken inddrager afsonere fra landets almene pensioner og ikke kun afsonere fra pensioner med en tilknyttet familieafdeling. Desuden bør disse tal tolkes med forbehold for, at recidiv er en deskriptiv indikator for andelen, der recidiverer ift. typen af afsoningsinstitution. Recidiv er dermed en statistisk fremstilling, som ikke anses som gavnlig til at undersøge, *hvordan* familieafdelingen hjælper i praksis, som er hensigten med dette speciale. Endvidere er et pensionsophold muligt for alle Kriminalforsorgens afsonere at søge, men tilbydes efter en grundig helhedsvurdering og ansøgningsprocedure kun til de afsonere, der udviser vilje og motivation til at bryde med deres kriminelle fortid. Heri optræder der således et bias i, hvilke afsonere der rekrutteres til de danske udslusningspensioner (Albek et al. 2015). Trods ovennævnte er recidivstatistikken fortsat en vigtig informationskilde, idet den fortsat iscenesætter pensio-

nerne som en ramme, hvor der ses et lavere recidiv sammenlignet med andre afsoningsformer.

Med Kriminalforsorgens egne ord er udslusningspensionernes formål: *".. at støtte og hjælpe den enkelte med at skabe en situation, der gør hende/ham bedre i stand til at leve en tilværelse uden kriminalitet"* (Kriminalforsorgen 2019a). En yderligere dimension tilføjes, når disse udslusningspensioner varetager en familieafdeling. Familieafdelingernes indsats bliver således mere kompleks, idet indsatsen dermed rettes mod *hele* familien og ikke blot den enkelte afsoner. Med andre ord varetages en socialpædagogisk indsats rettet mod en hel familie inden for rammerne af et strafferetligt system, hvor formålet er at resocialisere den enkelte afsoner. På den ene side er dette i overensstemmelse med Kriminalforsorgens mission, som er retningsgivende for al arbejdet, der udføres inden for institutionens virke og som lyder: *"Kunsten er at balancere mellem det hårde og det bløde"* (Justitsministeriet 2017). Missionen er et udtryk for Kriminalforsorgens grundlæggende værdi om, at arbejdet på den ene side både skal tage hensyn til kontrol og sikkerhed, og på den anden side skal støtte og motivere. Endvidere påpeges det, at denne mission ikke skal anses som et udtryk for en enten-eller, men en både-og tilgang (Ibid.). Imidlertid adresserer konstellationen af pensionernes familieafdelinger også et paradoks. For hvordan praktiseres et familiebehandlingstilbud indenfor rammerne af Kriminalforsorgen? Specialets relevans og ovenstående spørgsmål understøttes i en intern evaluering omhandlende en familieafdeling tilhørende Kriminalforsorgen. Her konkluderes, at en af de fortløbende udfordringer, som det respektive familiehus er stødt på, er hvordan behandling kan tænkes ind i en institution, hvor der er tradition for at tænke kontrol og sikkerhed (Kriminalforsorgen 2008).

Præsentation af problemformulering

Med ovenstående indledning vil specialet tage afsæt i dette paradoks og undersøge praksis på en af Kriminalforsorgens familieafdelinger. Som tidligere præsenteret vil specialet undersøge en specifik case i form af Pension Hammer Bakkers familieafdeling. Formålet med specialet bliver at undersøge familieafdelingens praksis for herigennem at forstå, hvordan en indsats som denne kan hjælpe – ikke kun de afsonende forældre, men ligeledes deres familier. En

problemformulering er kondenseret i det følgende og vil være retningsgivende for udførelsen af specialet:

***Hvordan hjælpes familierne til at genkonstruere et familieliv som en del af resocialiseringsindsatsen på Pension Hammer Bakkers familieafdeling
– og hvilken betydning har denne hjælp for familierne?***

Uddybende er hensigten med specialet således at generere viden om, hvordan en indsats som familieafdelingens hjælper familierne i praksis, samt hvordan denne hjælp opleves blandt aktører med tilknytning til pensionens familieafdeling. Specialet udgør et centralt forskningsbidrag – til dels fordi der som udgangspunkt foreligger en begrænset mængde forskning på området, og til dels fordi familiebehandling i et resocialiserende foretagende betragtes som en alternativ måde at tænke afsoning på. I specialet vil der anvendes en adaptiv tilgang, hvor både induktive og deduktive processer bringes i spil. Med en række udvalgte orienterende begreber tages et teoretisk afsæt dog uden at være dikterende for forskningsprocessen, idet den adaptive tilgang også skaber plads til empiriens eksplorative udfoldelse. Specialet vil anvende en metodetrianglerende fremgangsmåde hvor feltarbejde i form af deltagende observation, samt kvalitative interviews, foretaget med 8 informanter, er anvendt til empiriindsamlingen. De empiriske bidrag vil bringes i spil i specialets analyse, som slutteligt skal danne udgangspunktet for en endelig besvarelse af specialets opstillede problemformulering.

Et afsæt i den eksisterende forskning

Dette afsnit vil give en kort indføring i den eksisterende forskning samt andre relevante bidrag for at klarlægge, hvilket forskningsfelt specialet indskrives i.

Som beskrevet i indledningen er forskning, der undersøger familieafdelinger på udslusningsinstitutioner sparsom af flere årsager. Pt. råder Kriminalforsorgen over to pensioner med familieafdelinger tilknyttet. Pension Engelsborgs familieafdeling der blev opført i 2005 og sidenhen Pension Hammer Bakkers familieafdeling fra 2015. I Danmark er muligheden for afsoning på en pension med familien derfor et relativt nyt fænomen, hvorfor der endnu er en

begrænset mængde forskning inden for dette område. Endvidere belyser al foreliggende forskning på området Pension Engelsborgs familieafdeling, hvorfor dét i sig selv udgør et argument for at bringe Pension Hammer Bakkers familieafdeling ind i forskningsfeltet. Når fokus rettes mod den udenlandske litteratur findes *ingen* studier af pensioner, hvor familien tilsvarende inddrages i et familiebehandlingsforløb, hvilket også bekræftes fra et dansk bidrag (Kriminalforsorgen 2008). Dette skyldes, at Danmark er forgangsland i at kombinere afsoning med et familiebehandlingstilbud (Ibid.). Den eksisterende forskning, der vil blive præsenteret er således kun danske bidrag, der alle tager afsæt i Pension Engelsborgs familieafdeling.

Imidlertid kan man argumentere for, at det kunne være relevant at hæve sig op over specialet og inddrage nærtbeslægtet forskning, som tematisk grænser op til specialets genstandsfelt. Her kan nævnes *familiebehandling* eller *udslusningsinstitutioner* i mere generel forstand, da disse findes i andre konstellationer, end det specialet behandler. F.eks. eksisterer der udslusningstilbud som en del af alkohol- og misbrugsbehandling, eller kommunalt inddragende familiebehandlingstilbud for udsatte borgergrupper. En yderligere gennemgang af litteratur af mere generelle områder inden for familiebehandling og udslusningsinstitutioner er dog fravalgt, da det netop er kombinationen af disse, som danner udgangspunktet for specialets problemformulering. Afsnittet tager dermed kun afsæt i danske forskningsbidrag, som specifikt undersøger familieafdelingen på Pension Engelsborg.

Det første egentlige bidrag på området er en ekstern midtvejsevaluering foretaget af antropolog Sigrid Knap (2007). Evalueringen er udført som et fremadrettet arbejdsredskab for familieafdelingens ansatte, hvor anbefalinger er udarbejdet på baggrund af en erfaringsopsamling over de udfordringer, som Pension Engelsborgs familieafdeling hidtil er stødt på. I forlængelse af Knaps midtvejsevaluering udarbejder Kriminalforsorgen (2008) en intern evalueringsrapport, der følger op på de anbefalinger, som blev fremsat i Knaps midtvejsevaluering. De to evalueringsbidrag inddrager ingen videnskabelige eller teoretiske overvejelser, idet begge rapporter specifikt er udarbejdet med det formål at opkvalificere familieafdelingens interne arbejde. Specialet finder hermed ingen yderligere inspiration i ovenstående evalueringer, men begge har været givende ift. at skabe en indsigt i specialets forståelsesramme. Endvidere fremhæves behovet for yderligere dokumentation af familieafdelingens arbejde i begge evalueringer.

Et andet ikke-videnskabeligt bidrag er Anette Molbechs (2009) fortællinger om familiehuset på Pension Engelsborg. Molbech fremlægger en deskriptiv indføring af familieafdelingen og dens metoder, hvori hun nuancerer sine beskrivelser ved at inddrage beboernes egne fortællinger med oplevelser og erfaringer fra stedet. Molbech forholder sig ikke videnskabeligt til familieafdelingen, men bogen bidrager med nogle vigtige pointer som tydeliggør, hvorfor afsoning på en familieafdeling kan betragtes som alternativ. Molbech fremhæver bl.a. de ansattes anerkendende tilgang til beboerne som medvirkende til, at en tillidsrelation til beboerne kan opbygges, og som derved får beboerne til at åbne sig op og udvise interesse for at udfolde sig som mennesker (Ibid.). Denne tillidsrelation står i kontrast til, hvordan relationen mellem fængselsbetjente og indsatte fremstilles i den almene fængselsforskning. Fra fængselsforskningen konkluderer sociolog Yngve Hammerlin og psykolog Charlotte Mathiassen (2006) bl.a., hvordan omstruktureringen af fængselsbetjentenes opgaver, i form af en øget kontrol, medfører et tillids- og tryghedsproblem i relationen mellem indsatte og fængselsbetjente. Ligeså peger cand.phil. i kommunikation Lise Billund (2016) på, at relationen mellem fængselsbetjente og indsatte kan karakteriseres som *tvangsbåren*, idet relationen er kendetegnet ved at være strategisk og rummer en form for 'alertness', som resulterer i en usikkerhed og utryghed.

Tilbage til forskning der koncentrerer sig om familiebehandling i et udslningsregi, er en central bidragsyder cand.mag. i pædagogik Nanna Koch Hansen. I sit kandidatspeciale undersøger Hansen (2011), hvordan forældreskab produceres i det "forandringsskabende forløb", som familieafdelingen tilbyder. Med deltagerobservation og interview med familieafdelingens ansatte finder hun bl.a. frem til, at centralt ved indsatsen er, hvordan familieafdelingen skaber individuelle og fleksible tilbud, som er meningsskabende for den enkelte beboer. Ligeledes fremhæver hun, at særligt ved indsatsen er, at beboerne ikke tvinges til at gøre som ønsket, men at de i stedet bringes til selv at ville det. Specialet lader sig inspirere af Hansens resultater, men forholder sig samtidig kritisk overfor hendes metodetilgang, hvor interviewdelen kun inddrager de ansattes perspektiver. Man kan undre sig over, at et forældreperspektiv ikke inddrages, når formålet er at undersøge, hvordan forældreskab konstrueres. Nærværende speciale som har til formål at undersøge, hvordan familierne hjælpes til at genkonstruere et familieliv, vil udover de ansattes perspektiv også inddrage de afsonende forældre, da de må betragtes som centrale aktører, da indsatsen er rettet mod dem. Et senere bidrag fra Hansen

(2015) fremlægger, hvordan beboere og ansatte italesætter familien – og særligt børnenes – betydning i forbindelse med ophold på en udslusningspension. Hansen konkluderer, hvordan en intensiveret familieinddragelse skaber paradoksale møder mellem beboer og ansatte, hvor børnenes tilstedeværelse udfordrer beboernes vante position som forælder i relationen til de ansatte. I modsætning til Molbech fremviser artiklen således, at tillidsrelationen mellem indsatte og ansatte også kan blive udfordret i et udslusningsregi.

Ovenstående afsnit indrammer en central viden i det felt, som specialet indskriver sig i, hvorfor specialet bør læses i forlængelse af de præsenterede bidrag. Hvor litteraturen på området særligt er rettet mod forældreskabet og børnene, vil dette speciale anlægge et mere praksisrettet perspektiv og undersøge, hvordan familieafdelingen hjælper familierne og dermed supplere med viden om, hvordan et familieliv genkonstrueres indenfor rammerne af et familiebehandlingstilbud i et resocialiserende foretagende.

Presentation af case

Dette afsnit vil give en kort præsentation af Pension Hammer Bakkers familieafdeling for at give en indføring i specialets case. En metodisk gennemgang af casen vil blive udfoldet senere i metodekapitlets afsnit 'et paradigmatisk og holistisk casedesign'.

Pensionens familieafdeling er en del af en Pension Hammer Bakkers almene afdeling, hvor afsonere uden tilknytning til familieafdelingen også afsoner. Som tidligere beskrevet blev Pension Hammer Bakker etableret tilbage i 2015 og er pt. den eneste udslusningspension, hvor der er mulighed for et afsoningsophold på en familieafdeling. Dette skyldes, at Pension Engelsborgs familieafdeling er lukket på ubestemt tid grundet forringelser af stedets fysiske faciliteter.

Pension Hammer Bakkers familieafdeling har et separat afsnit på pensionen, hvor kun personer med tilknytning til afdelingen har adgang. Afdelingen kan huse op til fem familier ad gangen og her bor både afsonende forældre, som har deres familier boende fuldtid og delvis, samt afsonende forældre, der bor på afdelingen uden deres familier. I de tilfælde hvor familierne ikke er bosiddende på familieafdelingen, skaber familieafdelingen fortsat en mere åben ramme for samvær i forbindelse med besøg. Et typisk ophold på familieafdelingen er som regel

afsluttet inden for et år. Familieafdelingens beboere afsoner forskellige typer af domme, med undtagelse af sædelighedsdomme, og er som oftest tilknyttet pensionens familieafdeling i den sidste del af deres afsoningsperiode. Således udfylder familieafdelingen et led, der er mellem fængslet og friheden.

Når beboerne og deres familier flytter ind, indlogeres de på små værelser med eget toilet og bad. Derudover er der fælles faciliteter som køkken og opholdsstue, som samler beboerne omkring fællesspisning og husmøder. Sidstnævnte er det ugentligt møde, hvor informationer videregives, den kommende uges mad- og rengøringsplan planlægges og eventuelle utilfredsheder kan tages op til drøftelse i et fælles forum under tilstedeværelse af alle forældre og ansatte. Alle beboere indgår i afdelingens husholdning, hvor opgaver som madlavning, indkøb og rengøring uddelegeres blandt afdelingens beboere.

Til huset er der tilknyttet fire fastansatte; en familierådgiver, en socialrådgiver og to pædagoger. I specialeperioden er familieafdelingen dog underbemandet, hvor personale fra den almene pension vikarierer efter behov. Som en del af afsoningen er en forudsætning for et ophold på familieafdelingen, at man skal deltage i et behandlingsforløb hos familieafdelingens familierådgiver, som afholder terapeutiske behandlingsforløb for familierne. Dette foregår både som enkelt-, par- og familieførløb. Et pensionsophold tilbydes således kun til de afsonere, som ønsker at modtage terapeutisk behandling, og som tidligere beskrevet i indledningen s. 5, tilbydes det ligeledes kun til de potentielle ansøgere, der udviser vilje og motivation for at bryde med deres kriminelle fortid.

Når familieafdelingen som afsoningsform tidligere er beskrevet som "mindre restriktiv" og "alternativ" omfatter dette både familieafdelingens rammer såvel som regelsættet. Familieafdelingens fysiske rammer tilbyder hjemmelige forhold, der indbyder til, at man kan være sammen med sin familie. Med undtagelse af de ansattes kontor er der ingen aflåste døre, kropsvisitering ved besøg eller tremmer for vinduer. Mht. regelsættet bor de afsonende forældre på pensionens familieafdeling under enten fængsels- eller pensionsvilkår, som i højere eller mindre grad muliggør, at beboerne kan blive genforenet med livet udenfor pensionen. Fængselsvilkår er tilsvarende de vilkår, der eksisterer for afsonere i åbne fængsler, mens pensionsvilkår er særlige for afsonere på pensioner, og giver fri udgang hver dag i tidsrummet 8-22. Som udgangspunkt begynder størsteparten af beboerne på fængselsvilkår og kan ansøge om pensionsvilkår, der bliver tildelt ud fra en individuel vurdering. Overgangen fra fængsels-

til pensionsvilkår er en del af den løbende udslusningsproces, som beboerne gennemgår. En overtrædelse af pensionens regelsæt eller de vilkår man afsoner under, kan dog også medføre at den enkelte beboer returneres til det fængsel, vedkommende tidligere afsonede i. Dette betyder også, at man igen adskilles fra sin familie.

Fordelingsgang til familiernes værelser

Metode

Dette kapitel præsenterer de metodiske valg og overvejelser, der ligger til grund for specialet og dets tilblivelse. Afsnittet vil fremlægge specialets metodiske fremgangsmåde og dertilhørende refleksioner omkring videnskabsteoretisk positionering, adaptiv teori som metodologisk udgangspunkt, anvendelsen af de kvalitative metoder observation og interview, casesesign og etik. Dermed har kapitlet til formål at fremlægge processen for empiriindsamlingen og overvejelserne bag for derved at øge specialets reliabilitet, således at en høj gennemsigtighed sikres. Afrundende for kapitlet vurderes specialet ud fra kvalitetskriterierne validitet, reliabilitet og generaliserbarhed.

Med afsæt i fænomenologisk socialkonstruktivisme

I specialet tages et fænomenologisk socialkonstruktivistisk afsæt. Hensigten med nedenstående er ikke at give en udførlig præsentation af den valgte videnskabsteori. Derimod er det nærmere at klarlægge dens centrale perspektiver i relation til specialet, for herigennem at synliggøre hvilken betydning et videnskabsteoretisk udgangspunkt som dette har for forståelsen af problemformuleringen og dermed besvarelsen heraf. I henhold til problemformuleringen er formålet at undersøge, hvordan familierne på Pension Hammer Bakkers familieafdeling hjælpes til at genkonstruere et familieliv i et resocialiserende foretagende, samt hvilken betydning denne hjælp har for familierne. Således efterspørges en viden, der forsøger at *forstå* praksis – helt konkret hvad *hjælpen* indbefatter, samt hvilken betydning denne hjælp har for familierne.

Indledningsvis er et centralt udgangspunkt i forståelsen af socialkonstruktivisme som videnskabsteori, at denne dækker over et bredt spektrum af socialkonstruktivismer (Collin 2015: 326). Nærværende speciale læner sig op ad en fænomenologisk udlægning af socialkonstruktivismen, hvori der ligeledes kan anskues interaktionistiske elementer. Det interaktionistiske

kan udledes fra problemformuleringen på flere punkter. Hjælpen er en handling, der udbydes fra pensionen og modtages af familierne, men hjælpen må også anses som en forhandlingsproces, hvor hjælpen forhandles og familielivet dermed konstrueres relationelt. Formålet er dermed *ikke* at søge efter en endegyldig sandhed om, hvad familielivet indbefatter, idet oplevelsen af og erfaringen med hjælpen altid er en subjektiv fortolkning (Rasborg 2004: 351). Derimod er specialets sigte at indfange de subjektive meningskonstruktioner af indsatsen og dens betydning for familierne. I specialet trækkes videnskabsteoretisk på en fænomenologiske udlægning af socialkonstruktivisme, og dette kommer til udtryk ved, at disse subjektive meningskonstruktioner bliver konstituerende for individernes virkelighedsopfattelse. I samspillet mellem aktører konstrueres en viden om det meningsskabende familieliv. Denne forhandlede viden er således med til at konstruere en subjektiv realitet – altså en virkelighedsopfattelse (Collin 2015: 342). I specialet er det således vigtigt at have i mente, at meningskonstruktionerne er betinget af den sociale kontekst og de omstændigheder, personer med relation til pensionens familieafdeling er en del af – både familieafdelingen og i mere generel forstand (Collin 2015: 327).

En adaptiv tilgang

Specialet har til hensigt at generere viden om en familieindsats i et resocialiserende foretagende, hvor der findes inspiration og anvendes den adaptive teori lanceret af den britiske sociolog Derek Layder. Med anvendelse af adaptiv teori er specialets formål at teoriudvikle som et resultat af en kontinuerlig vekslen med inspiration og bidrag fra både eksisterende teori og egne empiriske fund (Layder 1998: 26). Således er Layder fortalende for en pragmatisk og åben metodologi, hvor hverken en induktiv eller deduktiv fremgangsmåde har forrang (Layder 1998: 136). Den adaptive teori repræsenterer dermed et opgør mod dualismetænkningen, der hersker inden for samfundsvidenskaben, idet både induktive og deduktive processer inddrages som komplementære i et forsøg på at indfange den sociale virkeligheds kompleksitet (Jacobsen 2012: 251f). I specialet vil den adaptive teori anvendes som en metodisk tilgang. I en vekslen mellem det induktive og deduktive er denne fremgangsmåde valgt ud fra et argument om både at kunne sikre et velfunderet teoretisk udgangspunkt og samtidig bidrage med en åbenhed over for nye tematiske eller teoretiske perspektiver som hjælp til egen teoriudvikling. Formålet er dermed ikke at efterleve den adaptive teoris grundprincipper og antagelser

til punkt og prikke, men snarere at benytte den i en tilpasset udgave, hvor anvendelsen primært vil være til gavn for specialets metodiske fremgangsmåde (Jacobsen 2012: 261).

Som et værktøj til at overskride distinktionen mellem det objektive og subjektive introducerer Layder *orienterende begreber*. Layder beskriver de orienterende begreber som allerede eksisterende begreber, der lånes fra teoretikeres begrebsapparater, paradigmer, videnskabelige traditioner, ikke-videnskabelige bidrag mv. Fælles er, at de selektivt er udvalgt, fordi de kan hjælpe med at skabe en indgangsvinkel til et givent fænomen, eller fordi de tidligere har vist sig som forklaringsdygtige i andre sammenhænge (Layder 1998: 101f).

I specialet skal inddragelsen af orienterende begreber sikre et teoretisk afsæt i specialets indledende fase. De orienterende begreber vil ikke blive anvendt som dikterende for forskningsprocessen, men skal derimod fungere som midlertidige begreber, der kan være retningsgivende og fungere som en indledende inspiration til inddragelse eller udvikling af andre begrebsliggørelser, der kan indfange problemformuleringen teoretisk set. Dermed skaber den adaptive teori også råderum for, at de orienterende begreber løbende kan modificeres, udvikles, helt udelades, erstattes eller inspirere til andre relevante teoretiske bidrag, hvis empirien leder forskningsprocessen i nye retninger (Layder 1998: 112). Styrken ved anvendelsen af den adaptive teori er, at den tillader en fremgangsmåde, hvor forskningen kan tage afsæt i en teoretisk ramme, men samtidig kan tilvejebringe nye perspektiver eller viden om den sociale virkelighed (Jacobsen 2012: 284). I specialet anerkendes vigtigheden af og potentialerne i både teori og empiri, hvor jeg lader mig inspirere teoretisk, men hvor empirien samtidig får plads til egen udfoldelse. Specialets udvalgte orienterende begreber samt argumentation for inddragelse af disse vil blive præsenteret i næste kapitel 'teori'.

Deltagende observation - feltarbejde af den empiriske virkelighed

Deltagende observation udgør den ene af specialets to kvalitative metoder og er valgt ud fra argumentet om at kunne skabe en forståelse af Pension Hammer Bakkers familieafdeling "indefra" (Kristiansen & Krogstrup 1999: 52). Metoden har været et redskab, hvor jeg – som deltagende observatør – har oplevet og sanset familieafdelingen og herigennem været i stand til at danne et eget indtryk af den empiriske virkeligheds sociale interaktioner, stemninger, afdelingens fysiske rammer og sociale processer (Kristiansen & Krogstrup 1999: 73). Endvidere er

metoden også anvendt som et strategisk værktøj til at rekruttere informanter til specialets interviewdel. Således har hensigten været at skabe en relation til feltets aktører, ligesom det også har skabt et udgangspunkt for selve interviewene, hvor størsteparten af informanterne og jeg forinden har haft kendskab til hinanden (Jensen 2018: 189).

Observationerne blev foretaget fra perioden 1. marts til 26. marts 2018 fordelt på i alt fem observationer med en varighed fra to til seks timer fordelt på både hverdage og weekender, dagtimer og aftener samt dage med og uden børn tilstede på afdelingen. Med observationerne er der afdækket forskellige tidsrum, kontekster og begivenheder for derved at få et bredt indblik i dagligdagen på familieafdelingen. Bagsiden ved denne bredde er imidlertid, at det kan være vanskeligt at vurdere, hvorvidt de observerede hændelser repræsenterer unikke eller typiske hændelser for dagligdagen på afdelingen. Her er det centralt, at observationerne havde til formål at afdække sociale interaktioner, stemninger og sociale processer, hvilket er indfanget i alle sammenhænge, hvorfor den brede afdækning ikke anses som problematisk.

Observationerne er foretaget på baggrund af en udarbejdet observationsguide (Bilag I – Observationsguide). Ved en operationalisering af specialets orienterende begreber har observationsguiden udgjort vejledende fokuspunkter for observationerne for derved at sikre en afdækning af specialets problemformulering. Med observationsguiden som vejledende har jeg ligeledes har været åben over for nye empiriske fund. Således har forskningsprocessen delvist været præget af en teoretisk for forståelse og delvist et eksplorativt element, der har ledt forskningen i nye retninger (Kristiansen & Krogstrup 1999: 54f).

Observationerne blev løbende nedfældet i en udarbejdet observationslogbog (Bilag XI: Observationslogbog). Som en præmis for metoden er det centralt at have in mente, at observationslogbogen repræsenterer et selekteret udsnit af det observerede. Således er observationslogbogen et udtryk for subjektive iagttagelser, sociologisk faglighed og en systematisk sans, der kan betragtes som forskerens konstruktion af de observeredes konstruktioner (Kristiansen & Krogstrup 1999: 148). At feltnoterne er foretaget efter hver observation har haft sine fordele og ulemper, hvilket nedenstående uddrag fra observationslogbogen eksemplificerer:

I dag har jeg forsøgt at være mere tilstedeværende og bedre til at lytte. I samme ombæring har jeg forsøgt at lægge observationsguiden lidt længere væk. Med den fremgangsmåde har jeg op-

levet et større nærvær, men jeg har også mærket, at det har været på bekostning af min egen hukommelse. I dag oplever jeg det som langt sværere at erindre, hvad der skete for blot få timer siden (Observationslogbog s. 6)

Selvom hovedet var fyldt med indtryk efter hver observation, har jeg tilstræbt at arbejde systematisk og stringent med mine feltnoter for at sikre, at disse afspejler de virkelige hændelser mest muligt. Efter hver observation har rejsetiden tilbage til Aalborg givet rum til, at jeg kunne notere stikord om centrale observationer i bussen. Ved hjemkomst har jeg udfoldet disse ved mere udførligt at uddybe de oplevelser, tanker og erfaringer, jeg gjorde mig under dagens observation (Kristiansen & Krogstrup 1999: 146).

I litteraturen om deltagende observation præsenteres en analytisk sonderen mellem *nærhed* og *distance*. Her kan deltageren som observatør på den ene side risikere at få en for nær relation til feltet, og omvendt forblive en fremmed (Kristiansen & Krogstrup 1999: 110). I specialet anvendes denne analytiske sonderen til at synliggøre hvilke forhold, der har været medvirkende til at finde balancen mellem nærheden og distancen i feltet – særligt viste distancen at være en hindring.

Forud for observationerne blev der gjort en række overvejelser omkring at navigere i feltet mellem de ansatte og beboerne, uden at blive identificeret med de ansatte, da jeg anså dette som værende problematisk. I observationsfasens indledende manøvre var intentionen derfor at give en grundig præsentation af specialet, formålet med min tilstedeværelse og mig – som studerende – for derved at etablere en distance til de ansatte, så jeg ikke blev identificeret som en del af personalet. Men uanset hvor ihærdigt man forsøger at opsætte og efterleve kvalitative forskningsprocesser, kan de være vanskelige at efterleve til fulde, da virkeligheden, man forsøger at studere, ofte er uforudsigelig og under konstant forandring (Antoft & Salomonsen 2012: 129). Som forsker kan man derfor gøre sig en masse forestillinger om feltet forinden, men hvor det i realiteten udspiller sig på helt anden vis. I praksis viste dette sig også at være tilfældet.

Under observationerne viste det sig, at familierne primært opholdte sig på egne værelser, i modsætning til min forud antagelse om, at de ville opholde sig meget på familieafdelingens fællesarealer. Dette vanskeliggjorde observationerne, og derfor forsøgte jeg at opsøge dem på egne værelser, hvilket udløste en frustration, som også kommer til udtryk i et uddrag fra observationslogbogen:

Faktisk føler jeg, på alle mulige måder, at jeg kommer anmassende i familiernes hjem. Der er ingen tvivl om, at jeg ikke kender kulturen for, hvornår man "besøger" familierne på deres værelser, men samtidig er det også først her, det rigtigt går op for mig, at værelserne jo er familiernes hjem og eneste private område. Jeg føler mig meget forkert i hele settingen og begiver mig tilbage på kontoret. Her befinder jeg mig primært de næste par timer
(Observationslogbog s. 4)

At jeg en af observationsdagene primært opholder mig på kontoret i selskab med de ansatte gav anledning til mange uformelle snakke, hvor de ansatte bl.a. gav uddybende beskrivelser af deres arbejde, familierne og det generelle liv på familieafdelingen – samtaler, der alle udgør et centralt bidrag i den samlede empiri. Imidlertid er problemet, ved en manglende tilstedeværelse blandt beboerne, at distancen til familierne øges, hvilket kan medføre en *etnocentrisme*. De mere kortvarige og flygtige relationer til beboerne, kan således medføre, at man fejlagtigt kan komme til at misfortolke deres handlen og ageren (Jacobsen & Kristiansen 2001: 43; Kristiansen & Krogstrup 1999: 99). Dermed blev det klart, at såfremt jeg ønskede en mere nær relation til familierne, ville det fremadrettet være hensigtsmæssigt at ændre fremgangsmåden for observationerne. På egen forespørgsel deltog jeg derfor den efterfølgende observationsdag i madlavningen med en af familieafdelingens beboere, hvilket samtidig positionerede mig i en mere deltagende rolle.

Den amerikanske sociolog Raymond L. Gold har udarbejdet et metodisk kontinuum, hvor han opstiller fire idealtypiske feltroller; *den totale deltager*, *deltageren som observatør*, *observatøren som deltager* og *den totale observatør* (Gold 1958: 218). Generelt for observationerne har jeg ageret i rollen som deltageren som observatør. I denne feltrolle blev der indtaget en aktiv position i feltet med deltagelse i familieafdelingens dagligdag såsom fællespisning, indkøb, kørsel ud af huset og lignende situationer. I nogle sammenhænge har jeg tilpasset mig den sociale kontekst, hvor omstændigheder har gjort det mere oplagt at indtage en mere passiv og lyttende rolle som observatøren som deltager (Kristiansen & Krogstrup 1999: 94ff) som f.eks. til familieafdelingens ugentlige husmøde. Det, der adskiller deltageren som observatør fra observatøren som deltager, er graden af deltagelse, hvor førstnævnte er mere deltagende end sidstnævnte. I den sammenhæng er det vigtigt at have i mente, at Golds feltroller er analytiske idealtyper, hvor overgangen mellem de enkelte feltroller ofte er mere flydende i praksis.

Med en deltagende rolle har jeg forsøgt at tilnærme mig en nærhed til feltet. Imidlertid er en konsekvens ved at positionere sig som deltagende, at man i højere grad påvirker det felt, man undersøger. I observationerne er det derfor forsøgt at deltage på beboernes præmisser ved at følge deres gøren og laden. Dette velvidende om at en *forskereffekt* ikke kan forhindres, da den blotte tilstedeværelse altid vil påvirke feltet i højere eller mindre grad (Kristiansen & Krogs-trup 1999: 106).

Afrundende vurderes deltagende observation at udgøre et vigtigt metodisk bidrag i specialet. For at forstå familieafdelingens praksis og dets aktørers subjektive meningskonstruktioner er det en forudsætning, at man som forsker opnår en tillid til feltet, og at denne tillid kræver tid at etablere (Jensen 2018: 185) Med samlet set fem observationsgange kan man diskutere, om et længere ophold kunne være medvirkende til at styrke relationen til feltets aktører samt skabe et mere dækkende billede af hverdagen på familieafdelingen. Omvendt må dét at opleve og sanse familieafdelingen på egen hånd – uafhængig af tidsrammen – fremhæves som et centralt metodisk bidrag, da man kan hævde, at det kan være vanskeligt at skabe en dækkende forståelse af familieafdelingen, medmindre man har været en del af denne kontekst (Jensen 2018: 187). Specialet er løbende prydet med billeder fra Pension Hammer Bakkers familieafdeling, hvilket giver et indblik i casens fysiske rammer. At fremvise familieafdelingen billedeligt kan give læseren et indtryk af, hvor vigtigt et bidrag observationerne har været for nærværende speciale.

Interview – den empiriske virkelighed italesat

Interview er valgt som specialets anden metode, da denne er velegnet til at indfange informanternes direkte italesættelse af oplevelser og erfaringer af familieafdelingens praksis (Kvale & Brinkmann 2009: 44). Dermed giver interviewet adgang til informanternes subjektive meningskonstruktioner, hvor detaljerige og nuancerede beskrivelser skaber en dyberegående forståelse af specialets genstandsfelt.

I perioden 23. februar til 6. april 2018 blev i alt 11 enkeltinterviews gennemført. Sidenhen er to af interviewene udeladt, hvor begrundelser og argumenter herfor vil blive præsenteret snarligt. Interviewene havde en varighed fra 43 minutter til 1 time og 13 minutter og blev lydoptaget og efterfølgende transskriberet ud fra en udarbejdet transskriptionsnøgle for at

sikre en ensartethed på tværs heraf (Bilag II - Transskriptionsnøgle). Dermed består empirien af i alt 8 interview, hvor følgende informantgrupper er repræsenteret:

- Afdelingens 3 fastansatte.
- 2 afsonende og nuværende beboere på familieafdelingen.
- Og 3 tidligere afsonende beboere.

Udover ovenstående blev der aftalt interview med to partnere til afsonere, men kun afholdt det ene. Efterfølgende har jeg valgt at tilbageholde det udførte interview, som en del af den samlede empiri, da det ikke har været muligt at sikre informantens fulde anonymitet blandt ansatte og andre beboere, som var velvidende om vedkommendes deltagelse.

Endvidere blev alle informanter rekrutteret på eget frivillige initiativ. De tre ansatte blev rekrutteret på opfordring fra familieafdelingens ansvarshavende socialrådgiver og er alle fastansatte tilknyttet familieafdelingen. Kendetegnende for de tre ansatte er, at de:

- Består af 2 socialrådgivere og 1 pædagog.
- Alle er kvinder.
- Og har været tilknyttet familieafdelingen fra 6 måneder til 3 år.

De nuværende afsonere blev rekrutteret ved familieafdelingens ugentlige husmøde, en plakat på afdelingens opslagstavle (Bilag III – Interviewplakat) samt løbende under observationerne. Familieafdelingens tidligere afsonende beboere blev rekrutteret på lidt anderledes vis, hvor personalet indhentede en mundtlig accept hos den enkelte, inden en telefonisk henvendelse blev rettet. Disse beboere har alle, mod slutningen af deres ophold, givet skriftligt samtykke til, at pensionen må kontakte dem efter endt ophold. Med dette i mente må man have for øje, at dette kan skabe et selektionsbias på to måder. For det første har denne rekrutteringsmetode givet anledning til, at de ansatte selektivt har kunnet udvælge tidligere beboere, som har efterladt et positivt indtryk, og som i deres optik har haft et vellykket ophold. Dernæst kan man antage, at de beboere, der har givet samtykke til, at pensionen må rette henvendelse, har haft et positivt ophold på pensionen, hvorfor de gav denne tilladelse i sin tid. Specialets resultater må derfor betragtes i lyset af disse overvejelser, hvor de tidligere afsonende beboeres udtalelser kan repræsentere mere positive meningskonstruktioner af familieafdelingens indsats og betydningen heraf.

Med en familieafdeling, der maksimalt kan huse fem familier på samme tid og med blot tre år på bagen, har dette medført nogle begrænsninger for en mere strategisk udvælgelsesproces af informanter. Til trods for dette varierer de fem nuværende og tidligere informanter på en lang række parametre, da de:

- Både er mænd og kvinder.
- Har børn i alderen fra 4 uger til 17 år.
- Både har/har haft boende børn på pensionen og børn på samværsordning.
- Både bor/har boet på fængsels- og pensionsvilkår.
- Har boet på pensionen fra 2 måneder til 1 år.
- Afsoner/har afsonet dom fra 1 år og 3 måneder til 10 år og 2 måneder.

I al sin tid har familieafdelingen sammenlagt huset 19 afsonende forældre. Dermed udgør de fem informanter 26 % af familieafdelingens samlede antal afsonere.

Under de indledende møder med pensionens forstander og ansvarshavende socialrådgiver på familieafdelingen blev ønsket om at inddrage afdelingens børn som informanter afvist. Argumentet bag afvisningen var, at de alle er udsatte med udfordringer *udover* forældrens dom, hvorfor de ansatte i videst omfang ville forsøge at afskærme dem mest muligt. Efter nogen tids forhandling vurderede pensionen, at et enkelt barn ville være rustet til at deltage i et interview. Af etiske hensyn afviste jeg dette tilbud, da jeg vurderede, at sikringen af barnets anonymitet kom forud for deltagelsen, hvilket ville være tvivlsomt at kunne sikre ved at interviewe ét enkelt barn. Dette betyder, at et børneperspektiv ikke er repræsenteret i nærværende speciale. Anonymiteten af informanter i specialets interviewdel vil blive udfoldet senere i afsnittet 'formel og anvendt etik – retningslinjer og overvejelser'.

I alt er tre semistrukturerede interviewguides udarbejdet til de respektive informantgrupper (Bilag – Interviewguide IV – ansatte; V – nuværende afsonere; VI – tidligere afsonere). Udarbejdelsen af disse har både været inspireret af forudgående observationer samt specialets orienterende begreber, der er blevet operationaliseret til konkrete spørgsmål. I tråd med specialets adaptive tilgang har den semistrukturerede opsætning været retningsgivende for interviewenes forløb, men ligeledes skabt en åbenhed overfor, at interviewet har kunnet forføl-

ge informanternes udsagn og dermed tage interviewet i nye retninger (Kvale & Brinkmann 2009: 45). I praksis var dette en svær balance at finde. På den ene side var det bekvemmeligt at have interviewguiden at læne sig op ad, men omvendt var det til tider en udfordring at løs-rive sig fra denne og forfølge informanternes udsagn.

Med henblik på udførelsen af interviewene var jeg særligt opmærksom på, at interviewene skulle foretages i omgivelser, hvor informanterne følte sig trygge. Derfor blev der taget nogle metodiske forbehold for at nedbryde rammerne omkring interviewet, da disse kunne skabe associationer til de afsonende informanternes tidligere oplevelser i mødet med offentlige myndigheder, politi eller lignende aktører. En formel interviewramme kunne være problematisk, hvis informanterne tilbageholdte informationer, som kunne berige undersøgelsen. Nuværende afsonere blev derfor interviewet på egne værelser, tidligere afsonende forældre blev besøgt på deres hjemadresser rundt omkring i landet og ansatte blev interviewet på kontoret. Tilsvarende forsøgte jeg ikke at rette for megen opmærksomhed mod interviewguiden, og bevidst undgik jeg at notere eventuelle bemærkninger ned undervejs. Derved blev det forsøgt at skabe nogle interviewrammer, der fordrede en mere tryk og flydende dialog.

Til trods for disse metodiske anstrengelser fremgik det af et af interviewene, at en informant var særligt påvirket af interviewsituationen. Undervejs i interviewet ytrede informanten sig bl.a. således: *"..jeg har altid været klar over, at hvis der var noget jeg kunne, så var det at passe mine børn (..)"* (Interview VII s. 7, Britt). Gennemgående for dette interview forsøgte denne informant flere gange at legitimere sin rolle som værende en god forælder – måske både over for sig selv, men også over for mig som interviewer. Informantens adfærd kan indikere, at vedkommende følte sig utilpas under interviewet, som derved påvirkede hendes udsagn og gentagne italesættelse af at være en god forælder. Man kan også overveje om italesættelsen af tabuiserede emner som kriminalitet og familiebehandling har haft en indvirkning herpå. Eller om den manglende mulighed for at skabe en relation forinden interviewet, som med de øvrige informantgrupper, også kan have haft en indflydelse på interviewets udfoldelse. Velvidende om at beboernes meningskonstruktioner skabes i relationen mellem informant og interviewer har det været efterstræbelsesværdigt at undgå situationer som ovenstående (Kvale & Brinkmann 2009: 143). Imidlertid udgør det et centralt metodisk resultat, der viser hvor vanskeligt det kan være at nedbryde en formel interviewramme, når man interviewer borgergrupper,

der generelt kan have et konfliktfyldt forhold til offentlige myndigheder, politi eller lignende aktører.

Afsluttende for interviewene blev de udvalgte interviewcitater, der ville blive anvendt direkte i specialets analyse, fremsendt til validering hos informanterne (Bilag VII – Mail, validering af interviewcitater). Dette har sikret, at informanterne kunne komme med indvendinger eller tilbageholde udtalelser på det, de anså som misforstået eller fejlfortolket (Kvale & Brinkmann 2009: 209f). Efter fremsendelse valgte en nuværende afsoner at tilbagetrække alle sine udtalelser, hvorfor relevante pointer omkring overvågning og en genkonstruktionen af familielivet måtte udelades. Specialets øvrige informanter havde ingen indvendinger til de fremsendte citater. I et kritisk perspektiv kan valideringen anfægtes for at nedbryde pointen om interviewet som den umiddelbare italesættelse, da en gennemlæsning giver plads til at efterrationalisere egne udtalelser. Omvendt har informanternes accept af de anvendte citater sikret kvaliteten af specialets empiri, idet valideringen har højnet dets økologisk validitet.

For nærværende speciale har interview som metode bidraget med nuancerede og præcise beskrivelser af, hvordan informanterne har oplevet familieafdelingen og dens hjælp. For at besvare den opstillede problemformulering har det været centralt at give et talerør til aktører med relation til familieafdelingen, da de om nogen har kunne italesætte, hvilken hjælp de har fået fra pensionen, samt hvordan denne hjælp er oplevet.

Triangulering af kvalitative metoder

Med anvendelsen af deltagende observation og interview kan specialet karakteriseres som et kvalitativt studie. En metodetriangulering med disse metoder har bidraget med en dyberegående forståelse af indsatsen og dens betydning for familierne. Endvidere har denne metodekombination været fordelagtig, idet de valgte metoder på hver deres måde har bidraget med en mere nuanceret og detaljeret belysning af problemformuleringen (Brinkmann & Tanggaard 2015: 14). At der i specialet metodetrianguleres, skaber således et komplementært metodesign. Hvor observationerne har gjort, at jeg på egen hånd har kunne opleve og erfare familierne og personalet i den sociale kontekst, de indgår i, har interviewene indfanget andre elementer, der har været svært observerbare og krævet direkte italesættelse.

Komplementariteten optræder ligeledes ved, at observationerne bl.a. har skabt grundlagt for interviewene i forbindelse med udarbejdelsen af interviewguiden samt etableringen af en relation til størsteparten af specialets informanter inden interviewenes udførsel. Ligeså har det skabt muligheden for at teste, om der er overensstemmelse mellem det, der gøres, og det der siges. Metodetrianguleringen har dermed sikret en kontinuerlig validering af specialets empiriske fund ved at kontrollere og dermed sikre, at der er overensstemmelse mellem observationer og interviewene. Med andre ord kan observation som metode indfange en viden, som interview ikke kan og vice versa, og ved at integrere disse i et samlet metodesign skabes således en mere nuanceret og uddybende forståelse af problemformuleringen (Frederiksen 2015: 200f).

Et paradigmatiske og holistisk casedesign

I dette speciale er der indgået et samarbejde med Kriminalforsorgens institution Pension Hammer Bakkers familieafdeling. Specialet kan karakteriseres som et casestudie, idet formålet er at opnå en dyberegående forståelse af casen i sin helhed (De Vaus 2011: 221). Uddybende er Pension Hammer Bakkers familieafdeling en case på en af Kriminalforsorgens institutioner i al almindelighed. Pensionens familieafdeling kan betragtes som en *paradigmatisk case*, idet den repræsenterer en såkaldt prototype på, hvordan familiebehandling indtænkes i en afsoningsinstitution (Flyvbjerg 2010: 476f). Ydermere er der tale om et *holistisk casedesign*, hvor Pension Hammer Bakkers familieafdeling også afdækkes bredt ved at inddrage forskellige relevante aktører med relation til familieafdelingen, for derved at opnå en nuanceret og helhedsorienteret belysning af casen (De Vaus 2011: 220, 234).

I relation til casen er det ligeledes relevant at reflektere over, at specialet tager afsæt i en enkelt case. Under en af observationerne gjorde en af beboerne mig opmærksom på en designmæssig begrænsning ved specialet:

[Beboer nævnes] opfordrer mig flere gange til at se "et rigtigt" fængsel, så jeg har et sammenligningsgrundlag med pensionens familieafdeling. Hun siger, at hun har afsonet i mange fængsler, og intet har været så godt som på pensionen (Observationslogbog s. 2)

Udover den eksisterende forskning, der relaterer sig til Pension Engelsborg, kan der være et designmæssigt potentiale i at inddrage en af Kriminalforsorgens øvrige afsoningsinstitutioner – såsom åbne eller lukkede fængsler – som en komparativ case. Forskelle og ligheder vil fremtræde tydeligere, når casen sættes i kontrast til en anden, som derved tydeliggør, hvad der er kendetegnende ved casen af Pension Hammer Bakkers familieafdeling (De Vaus 2011: 226f). Eftersom jeg først blev bevidst om dette midt i forskningsprocessen, er der efterfølgende integreret et komparativt element i interviewguiden, hvor informanterne skal sammenholde pensionen med afsoningsinstitutioner, de tidligere har afsonet i. I henhold til besvarelsen af den opstillede problemformulering er det centralt at belyse, hvordan pensionen adskiller sig fra andre afsoningssteder, fordi de idømte fædre og mødre alternativt kunne have afsonet hele deres straf på en af Kriminalforsorgens øvrige afsoningsinstitutioner.

Adgang til et kriminelt felt

Tilbage i 2015 udarbejdede jeg mit bachelorprojekt med selvsamme institution, men dengang med afsæt i pensionens almene afdeling, hvor jeg efterfølgende oplevede en indre voksende nysgerrighed for pensionens familieafdeling. I efteråret 2017 etablerede jeg derfor igen kontakt til Pension Hammer Bakkers forstander med ønsket om et specialesamarbejde omhandlende familieafdelingen (Bilag VIII – Mail, specialesamarbejde), hvor min forespørgsel blev mødt med stor interesse. I samme ombæring har specialet krævet en godkendelse centralt, hvorfor en uddybende projektbeskrivelse blev fremsendt til Direktoratet for Kriminalforsorgen (Bilag IX – Projektbeskrivelse til Kriminalforsorgen), som blev godkendt i december 2017. Den formelle godkendelse vidner om, at Direktoratet også ønsker, at dette forskningsfelt udforskes og udbredes i en dansk kontekst.

Ovenstående viser ligeledes, at der hermed er opnået en *formel* adgang til casen. Endvidere er det relevant at reflektere over, hvorvidt en mere *reel* adgang til feltet blev opnået – både til familieafdelingens personale og de bosiddende familier (Jensen 2018: 181). Den formelle adgang til feltet – via pensionens ledelse og Direktoratet – har været en forudsætning for specialets tilblivelse, men ifølge den amerikanske sociolog Erving Goffman kan adgang via toppen medføre, at man aldrig opnår en reel adgang til bunden (Goffman 1989: 129). Som allerede berørt i metodeafsnittet 'deltagende observation - feltarbejde af den empiriske virkelighed' s. 15, gjorde jeg mig nogle strategiske overvejelser omkring min ageren i feltet i håbet om at

opnå en mere reel adgang. Mine overvejelser var særligt rettet mod afdelingens familier, da de repræsenterer en målgruppe, der ofte udviser en mistillid til systemet og generelt har et konfliktfyldt forhold til omverdenen (Jensen 2018: 182). I det nedenstående fremhæves et eksempel fra feltarbejdet, som vanskeliggjorde at opnå en mere reel adgang til beboerne, og som dermed fik betydning for den feltrelation, der blev etableret.

Gennem observationerne oplevede jeg, hvordan en social kategori som køn fik indflydelse på feltrelationen og dermed forskningsprocessen (Kristiansen & Krogstrup 1999: 110). Tidligere studier, foretaget i kriminelle miljøer, refererer til lignende erfaringer, hvor køn har haft en afgørende betydning for den relation, der etableres mellem forsker og udforskede i forskernes forsøg på at opnå reel adgang og accept at feltet (Albek et. al 2016; Bengtsson 2012). I observationsperiodens indledende fase, blev kategorien køn også fremtrædende i mødet med beboerne, som nedenstående observation er et eksempel på:

Da jeg ankommer på pensionen, står tre af afdelingens mandlige beboere i køkkenet. [Beboer nævnes] starter ud med en kommentar om, om jeg har fået købt salat ind til bulguren. De andre griner, og først da forstår jeg, at han joker om mig. Jeg ved ikke helt, hvordan jeg skal reagere, men prøver at grine med (Observationslogbog s. 6).

Blandt familieafdelingens mandlige beboere oplevede jeg til tider at blive placeret i akavede situationer, der tydeliggjorde min position som "en udefrakommende". Omvendt kan man også stille spørgsmålstejn ved, om dette reelt er et udtryk for en kønsmæssig distinktion, eller om der blot er tale om godmodige drillerier, eller måske min manglende forståelse for familieafdelingens kultur og uformelle spilleregler. Uanset har hændelser som ovenstående været med til præge den reelle adgang. Selvom køn viste sig at vanskeliggøre den reelle adgang til feltet, oplevede jeg også situationer, hvor køn havde den modsatte effekt og skabte en fælles platform for samtaler til afdelingens kvindelige beboere:

De [læs: to kvindelige beboere] har begge lagt mærke til min mave, og snakken falder hurtigt på babyer, graviditet, ekstra graviditetskilo og fødsel (..) så er graviditet alligevel en tematik, vi kan mødes over. (Observationslogbog s. 2).

Dét at være gravid viste sig at være et samtaleemne, der kunne forene de kvindelige beboere og jeg. Køn har således både været en hæmmende og fremmende faktor, der har været med-

virkende til opnåelse af den reelle adgang afhængig af, om der er tale om familieafdelingens mandlige eller kvindelige beboere.

Formel og anvendt etik – retningslinjer og overvejelser

Når forskning vedrører mennesker, giver dette anledning til en række etiske overvejelser. Således er etik også en relevant tematik i nærværende speciale, idet jeg har været i kontakt med personer tilknyttet pensionens familieafdeling. Forud for specialet opsatte jeg en række etiske retningslinjer for at sikre, at specialet ikke kunne få utilsigtede konsekvenser for de involverede parter – både personalet, familierne såvel som egen forskerposition.

Selvom de etiske overvejelser optræder i alle forskningsprocessens faser (Kvale & Brinkmann 2009: 79), indkredser en række overvejelser mere specifikt interviewene. Alle interview blev bl.a. indledt ved at indhente informeret samtykke, tilladelse til at lydoptage interviewet, sikring af anonymitet og fortrolighed samt informere om validering af informanternes egne interviewcitater. Som en del af reglementet ved at foretage forskning ved Kriminalforsorgen blev der ligeledes indhentet et skriftligt samtykke blandt informanterne, som skulle sikre, at de var tilstrækkeligt informeret om undersøgelsen, og at de til enhver tid kunne trække deres deltagelse tilbage (Bilag X – Samtykkeerklæring). Imidlertid eksisterer der også nogle begrænsninger i forbindelse med sikring af anonymitet og fortrolighed. Informanterne blev derfor også bekendtgjort med, at specialet vil blive udleveret til Direktoratet og pensionens ansatte. Selvom deres navne er anonymiseret under dæksnavne og derved ikke fremgår i det skrevne produkt, vil der være risiko for, at personalet kan relatere interviewcitater til enkelte beboere. Ligeledes blev de deltagende informanter informeret om, at hvis de gav oplysninger om personfarlig kriminalitet, ville jeg være forpligtiget til at indberette dette til Direktoratet. En anden etisk overvejelse vedrører afrapporteringen. Fælles for familierne på pensionens familieafdeling er, at de repræsenterer en i forvejen stigmatiseret gruppe af borgere. Som forsker har man derfor et etisk ansvar for, at forskningen ikke bidrager til en yderligere ekskludering af denne borgergruppe (Jensen 2018: 192). Af gode grunde er det vanskeligt at komme udenom de udfordringer familierne står over for, da specialet handler om resocialisering og familiebehandling. I specialets afrapportering har jeg dog forsøgt at håndtere denne etiske problemstilling ved også at fremhæve det ordinære og almindelige ved familierne, som også blot forsøger at få et meningsfuldt familieliv til at hænge sammen.

I det ovenstående fremlægges en række etiske retningslinjer, som der blev taget højde for forud for empiriindsamlingsprocessen. Midt i forskningsprocessen blev jeg imidlertid også konfronteret med en række uventede etiske dilemmaer, der som udgangspunkt ikke var taget højde for. Nedenstående etiske overvejelser kan derfor betegnes som *anvendt etik* – etiske overvejelser, der også berører det metodiske aspekt, men som løbende er udviklet for at tage højde for den konkrete case (Jacobsen & Kristiansen 2018: 326). Eftersom disse overvejelser ikke kan findes i etiske forskrifter, trækker de derfor på egen sociologiske sans ift. anstændig forskning overfor specialets involverede parter (Jacobsen & Kristiansen 2018: 348).

Som tidligere omtalt i afsnittet 'deltagende observation – feltarbejde af den empiriske virkelighed' s. 18 befandt jeg mig i perioder på familieafdelingens kontor i selskab med de ansatte, hvilket gav anledning til uformelle samtaler om arbejdet, hverdagen og familierne på afdelingen. Til tider kom enkelte ansatte også med uddybende beretninger og personlige holdninger om enkelte beboere – en forudindtaget viden, der potentielt kunne præge de kommende interviews med beboerne i en negativ retning, idet jeg pludselig var i besiddelse af en forforståelse om enkelte informanter. Med denne baggrundsviden blev jeg yderligere opmærksom på, at specialet undersøger et moralsk afsondret miljø med kriminelle aktører, der befinder sig på kanten af samfundet (Jacobsen & Kristiansen 2018: 331). Forud for interviewene med beboerne har jeg derfor forsøgt at være tro mod specialets fænomenologisk socialkonstruktivistiske afsæt med fokus på den enkeltes meningskonstruktioner som værende gyldige, i et forsøg på at undgå at forstå deres udtalelser i lyset af de ansattes beretninger.

Forud for feltarbejdet havde jeg en intention om at opretholde en følelsesmæssig distance til feltet, hvilket viste sig at være vanskeligt i praksis. Gældende for både observationer og interviews var, at beboerne åbnede op for mange private og følsomme emner omhandlende deres kriminelle fortid, afsavn til og svigt af børn, tiden i fængsler mv. – alle fortællinger, der har berørt mig. Som forsker har jeg således gennemgået en emotionel proces. I kraft af samtalerne med beboerne blev jeg følelsesmæssigt involveret i egen forskning, som medførte en følelse af sympati og medfølelse overfor de mennesker, jeg undersøgte (Jacobsen & Kristiansen 2018: 344). Denne proces gjorde mig imidlertid opmærksom på, at det var nødvendigt at reflektere over, hvilken indflydelse dette har haft for forskningsprocessen. Som forsker er ulempen ved en følelsesmæssig involvering, at det kan være vanskeligt at opretholde den distance, det

kræves for at anlægge et forskerperspektiv af familieafdelingen udefra. Omvendt er den følelsesmæssige involvering, hvad Goffman betegner som "to be tuned into" en forudsætning for et gedigent stykke feltarbejde. For kun igennem en kropslig indlevelse bliver man i stand til at sætte sig i informanternes sted og dermed forstå deres meningskonstruktioner (Goffman 1989: 125f).

Kvalitetskriterier

Afrundende for dette kapitel vurderes specialet ud fra de videnskabelige kvalitetskriterier intern validitet, reliabilitet og ekstern validitet. Om specialet undersøger det, som det foregiver at undersøge betegnes som intern validitet (Kvale & Brinkmann 2009: 272). Eftersom der tages afsæt i en enkelt men holistisk case, hvor flere kvalitative metoder og informantgrupper er bragt i spil, har dette forskningsdesign muliggjort en dyberegående og nuanceret belysning af specialets genstandsfelt. Denne *ideografiske* såvel som *praksisforstående* tilgang til casen skaber en høj intern validitet, idet problemformuleringen belyses fra flere perspektiver (De Vaus 2001: 233f). Specialets høje validitet kan ligeledes begrundes ud fra anvendelsen af adaptiv teori som fremgangsmåde. De orienterende begreber har skabt et velfunderet teoretisk afsæt, der er operationaliseret til konkrete spørgsmål i observations- og interviewguide for at sikre en kontinuitet mellem den opstillede problemformulering og empiriindsamling. Ydermere har åbenheden i de semistrukturerede interviews muliggjort, at jeg, som interviewer, har kunnet korrigere på spørgsmålene ved eventuelle misforståelser samt stille opfølgende spørgsmål undervejs. Den kvalitative tilgang har dermed kunne forhindre eventuelle uklarheder i empiriindsamlingen. Således rummer specialet flere elementer, der sammenlagt er med til at styrke den interne validitet.

Reliabiliteten omhandler, hvorvidt specialets resultater er konsistente og pålidelige og vurderes ud fra, om andre forskere på andre tidspunkter ved anvendelsen af samme metoder kan komme frem til selvsamme resultater (Kvale & Brinkmann 2009: 353). Generelt for kvalitativ forskning er, at reliabiliteten ofte betragtes som værende lav, og dette gør sig også gældende for nærværende speciale. Den lave reliabilitet skyldes, at forskningsprocessen har været præget af subjektive forhold, der har haft indvirkning på empiriindsamlingen og dermed resultaterne. Dette kan være problematisk, hvis man anskuer objektiviteten som et ideal, der bør

tilstræbes, hvor resultaterne helst skal være uafhængige af udefra påvirkende faktorer. Omvendt kan man også anskue den subjektive påvirkning som uundgåelig. Jf. afsnittet 'formel og anvendt etik – retningslinjer og overvejelser' s. 28 har den subjektive indflydelse også været givende for forskningsprocessen, da en følelsesmæssig involvering har skabt et bedre udgangspunkt for at være i stand til at sætte sig ind i informanternes oplevelser af hjælpen på familieafdelingen (Riis 2012: 353f). Den lave reliabilitet kan dermed ikke betragtes som en forringelse af specialets samlede kvalitet, men nærmere som et vilkår for udførelsen af kvalitative undersøgelser generelt.

Ekstern validitet dækker over, om undersøgelsens resultater kan overføres til andre lignende cases eller en større population – altså om undersøgelsen er generaliserbar (Kvale & Brinkmann 2009: 287). En indvending der ofte rettes mod casestudier er, at den eksterne validitet er lav, fordi der tages afsæt i en enkelt eller få cases (Flyvbjerg 2010: 469). Hensigten med specialet er ikke at tilvejebringe viden, der kan generaliseres til andre lignende cases. Som tidligere refereret i indledningens afsnit 'præsentation af case' s. 10 er Pension Hammer Bakkers familieafdeling den eneste nuværende afsoningsinstitution, hvor denne form for familiebehandling praktiseres inden for rammerne af en udslusningsinstitution. Med afsæt i en paradigmatiske case har formålet derimod været at opnå en dyberegående og ny viden om denne enkelte case. Imidlertid kan der argumenteres for, at anfægtelsen om casestudiers ringe generaliseringsgrundlag dog også en udbredt misforståelse. Med Pension Hammer Bakkers familieafdeling, som en paradigmatiske case, belyses også mere generelle sociale fænomener end selve casen, hvori der eksisterer et potentiale for generalisering (Flyvbjerg 2010: 476f). Specialet berører bl.a. en samfundsrelevant tematik som resocialisering, og dets resultater bidrager derfor med værdifuld viden om en mere helhedsorienteret indsats i måden at tænke straf på. Ligeledes kan man antage, at specialets resultater også kan have relevans og skabe værdi for andre familiebehandlingstilbud for udsatte borgergrupper, der rækker ud over Kriminalforsorgens rammer. Specialet belyser dermed nogle tematiske emner, hvori der er et generaliseringspotentiale, som kan have relevans og skabe værdi blandt andre, der arbejder med problemstillinger inden for samme områder.

Familieafdelingens fælles spiseareal

Teori

Dette kapitel har til formål at præsentere specialets orienterende begreber. De nedenstående begreber er udvalgt, fordi de intuitivt er vurderet som værende tematisk rammende for en case som Pension Hammer Bakkers familieafdeling. Begreberne er lånt fra det sociologiske felt såvel som andre samfundsvidenskabelige discipliner. Nogle af begreberne fremstår som mere indlysende valg end andre, men fælles for alle er, at de tilfører specialet en analytisk værdi i besvarelsen af problemformuleringen. Den analytiske værdi refererer tilbage til Layder, der selv fremhæver paralleller mellem egne orienterende begreber og den amerikanske sociolog Herbert Blumers *sensitiverende begreber*. Som et modstykke til Blumers *definitive begreber*, er de sensitiverende begreber fleksible og foranderlige begreber (Layder 1998: 109). Et udvælgelseskriterium og dermed fællestræk for specialets orienterende begreber er, at de alle er dynamiske begreber, der har potentiale til at belyse processuelle aspekter ved den sociale virkelighed såsom handlinger, relationer, meninger mv. De udvalgte orienterende begreber er *resocialisering*, *familieparadigme*, *liminalitet* og *disciplinering*. Imidlertid er ethvert valg også lig med et fravalg. I specialet har relevante begreberne *sociale bånd* lånt den amerikanske sociolog Travis Hirschi og britiske socialøkonom Nalia Kabeers begreb *empowerment* bl.a. måtte vige. Afsnittet vil ikke give en dyberegående gennemgang af de orienterende begreber og deres teoretiske ophav, men vil være en lettere præsentation heraf.

Resocialisering

Resocialisering som begreb er centralt for Pension Hammer Bakkers virke, hvorfor det er udvalgt som et af specialets orienterende begreber. Oprindeligt er begrebet resocialisering primært blevet behandlet med afsæt i strukturfunktionalistiske bidrag. Her har udgangspunktet bl.a. har været, hvordan individet underlægges institutionelle forskrifter, som kompensation for en manglende tidligere vellykket socialiseringsproces hos det afvigende individ, samt

hvordan individet genlærer en institutionaliseret rolle og adfærd for igen at kunne begå sig i samfundet (Wheeler 1966; Brim 1966; Brenton 1981). Sidenhen er begrebet blevet behandlet inden for en interaktionistisk retning, hvor den amerikanske sociolog Kerry J. Daly (1992) teoretiserer om begrebet. Dalys bidrag udmønter sig i en undersøgelse af adoptanternes erkendelse af tabet af det biologiske forældreskab til fordel for identiteten som vordende adoptivforældre - en proces han betegner som *interaktiv resocialisering*. Daly fremlægger en række centrale perspektiver af begrebet for videreudviklingen af en endelig formalteori, der kan appliceres på lignende sociale fænomener.

I modsætning til de strukturalistiske perspektiver anskuer Daly ikke resocialisering som et ensrettet fænomen, der udføres *af institutionen over* individet, men anser resocialisering som et fænomen, der skabes på baggrund af interaktionistiske processer: *"..resocialization can be examined as a reciprocal, interactive process whereby actors mutually engage in a process of reconstructing some aspect of identity"* (Daly 1992: 396). Resocialiseringen indbefatter dermed en kontinuerlig rekonstruktion af identiteten, der gensidigt påvirkes og skabes af situerede hændelser og sociale interaktioner. I specialet er denne teoretiske forståelse af resocialisering valgt, da den rummer subjektive såvel som objektive elementer i resocialiseringsprocessen - heri anerkendes et fokus på transformationen af den subjektive identitet, men uden at den objektive strukturelle påvirkning afvises.

Daly fremhæver tre centrale aspekter ved interaktiv resocialisering. For det første må resocialisering anses som en læringsproces, hvor individet gennemgår en transformation:

"..resocialization is typically precipitated by a crisis that then involves unlearning some aspects of the old identity in favor of learning new dimensions of that same identity. However, it does not involve a complete discontinuity with the old identity as dimensions of that identity carry forward in an uninterrupted form" (Daly 1992: 402).

Dalys pointe er, at resocialisering ikke indbefatter en total fralæggelse af den oprindelige identitet til fordel for en ny. Derimod bevares den oprindelige identitet, hvor eksisterende elementer modificeres og oparbejdes. Ifølge Daly opererer denne læringsproces ikke kun på et kognitivt niveau, men ligeså på et affektivt niveau (Daly 1992: 402).

En anden nævneværdig pointe, fra ovenstående citat, er det processuelle aspekt ved resocialisering. Hvor resocialiseringen har sin opstart, i form af en krise - i nærværende speciale en

overtrædelse af loven, der medfører afsoning på en af Kriminalforsorgens afsoningsinstitutioner – har resocialiseringen ikke et slutpunkt (Daly 1992: 401). I relation til pensionen er resocialisering således en kontinuerlig proces, der fortsætter efter endt afsoning. Selvom individet har fralagt sig en kriminell fortid, vil resocialiseringsprocessen fortsætte ind i tilværelsen foruden det kriminelle. Dalys begreb om interaktiv resocialisering rækker dermed udover pensionens familieindsats, hvorfor det teoretisk set også er vurderet gavnligt at inddrage tidligere afsonende beboeres perspektiver i belysningen af problemformuleringen.

For det andet påpeger Daly vigtigheden af *signifikante andre*. Ifølge Daly er dette personer med relation til den afsonendes resocialiseringsproces. I specialet kan de signifikante andre være familieafdelingens personale samt familiemedlemmer til afsonende. For Daly er resocialiseringsprocessen en individuel rejse, hvor individet redefinerer egen identitet. Men denne proces er influeret af signifikante andre, hvis respons og reaktioner tages til efterretning og internaliseres i individets subjektive oplevelse og håndtering af rekonstruktionen (Daly 1992: 405). Således kan resocialiseringsprocessen ikke reduceres til den enkelte, men er en proces, hvori værdier, attituder og adfærd forhandles mellem den enkelte og de signifikante andre. Endvidere påpeger Daly:

".. in order for an identity to be interactively reshaped, both the actor undergoing resocialization and the responding, reacting significant others must change their perception of the identity in question. Furthermore, not only do significant other reorient and realign their expectations for the identity that is being resocialized, but they themselves must resocialize their own identity in relation to that identity" (Daly 1992: 409).

Daly betegner denne proces som *system of mutual demands*, hvori resocialiseringsprocessen ikke kun omfatter en transformation af den enkelte, men ligeledes af de signifikante andre. Resocialiseringsprocessen er dermed en gensidig forhandling og tilpasning, der udveksles mellem den enkelte og de signifikante andre, hvor rekonstruktionen kræver, at de signifikante andre forholder sig til den enkelte og omvendt. Daly anlægger dermed et holistisk perspektiv, hvor resocialiseringen rækker ud over individets indre transformation (Daly 1992: 409). I henhold til specialet må familien anses som centrale signifikante andre – både i kraft af deres aktive inddragelse i familieindsatsen, og da de fortsat er en del af den afsonendes forælders tilværelse efter endt afsoning.

For det tredje peger Daly på *trans-situational norms* som centrale for resocialiseringen. Disse skal forstås som strukturelle forventninger, der kan influere på rekonstruktionen af identiteten. Trans-situationelle normer afspejler samfundets kulturelle normer og værdier og kan spores i interaktionen med signifikante andre, hvori de medieres og hermed defineres. For Daly udgør de ikke faste forskrifter, men fungerer ofte som retningsgivende for resocialiseringen. Selvom trans-situationelle normer er tvetydige og foranderlige, er de fortsat begrænsende for, hvordan resocialiseringsprocessen udformes, forhandles og dermed redefinerer identiteten (Daly 1992: 411f). For de afsonende forældre på pensionens familieafdeling indebærer resocialiseringsprocessen dermed en dobbelthed, hvor der både kan eksistere normative forventninger om, hvordan man både skal agere som ikke-kriminel såvel som forælder og måske mere interessant, hvordan disse sammensmeltes og rekonstrueres i en og samme identitet.

Med inspiration fra Dalys udlægning af resocialisering vil begrebet anvendes til at belyse, hvordan de afsonende forældre *ikke* gennemgår en rekonstruktion af egen identitet i et isoleret vakuum eller som en top-down proces. Derimod påvirkes og udformes resocialiseringsprocessen i samspil med aktører som familieafdelingens personale og egne familiemedlemmer. Som et dynamisk begreb er dets potentiale ligeledes at undersøge tiden efter endt pensionsophold, hvor tidligere afsonere retrospektivt kan berette om, hvordan et ophold på Pension Hammer Bakkers familieafdeling har hjulpet ift. deres nuværende tilværelse – både ift. at agere som forælder og ikke-kriminel.

Familieparadigme

Det orientende begreb familieparadigme er udvalgt med det formål at belyse specialets familiære dimension med udgangspunkt i, hvordan familierne i Pension Hammer Bakkers familieindsats, hjælpes til at genkonstruere et familieliv. I værket 'The Family's Construction of Reality' introducerer den amerikanske socialpsykolog David Reiss (1981) begrebet *familieparadigme* – et begreb han udvikler til at belyse, hvordan familier besidder en grundlæggende, men fælles anskuelse af verden. Med Reiss' egne ord defineres familieparadigmet: "*..as a central organizer of its shared constructs, sets, expectations, and fantasies about its social world*" (Reiss 1981: 2). Uddybende abonnerer en families interne medlemmer således på en række fælles ontologiske grundantagelser, der influerer på, hvordan en familie lever og håndterer

tilværelsen. Hver familie har et eget familieparadigme, og ifølge Reiss vil familieparadigmet altid være fælles for den enkelte familie trods konflikter, kriser og interne uenigheder. Reiss er optaget af, hvordan en ydre krise også påvirker og har omfattende konsekvenser for de resterende familiemedlemmer (Reiss 1981: 3). Overført til specialet er dette en problemstilling, som pensionens familieafdeling anerkender og tager hånd om, idet afsonedes familie aktivt inddrages i behandlingsprocessen.

Med fokus på familiens interne håndtering af problemstillinger, er Reiss' hensigt at synliggøre, hvor essentielt et familieparadigme er, for at en familie kan håndtere og overkomme ekstreme kriser, der kan være en trussel for familiens eksistens (Reiss 1981: 1). Når livet forløber planmæssigt er familieparadigmet sjældent noget, den enkelte familie bemærker. Et familieparadigme opererer dermed på et immanent plan, men i visse henseende kommer det mere eksplicit til udtryk. Ekstreme kriser udgør en usikker tilværelse og skaber en intern ustabilitet, der synliggør familieparadigmet, idet den enkelte familie søger tilbage mod dens fundamentale kerneværdier og ideologiske overbevisninger i et forsøg på at håndtere denne krise. Således må den enkelte familie revurdere, hvilke dele af paradigmet der kan bestå, og hvilke der bør forgå. De dele af familieparadigmet, der bibeholdes, bliver ofte centrale holdepunkter for familien og dermed retningsgivende for vejen ud af krisen. Imidlertid kan familieparadigmet også betragtes som en fastlåst størrelse, der ikke altid er til at ændre på:

"Some families are rigidly attached to some of the ideas they hold and they do not have the flexibility, creativity, or other resources to change. This inability to change can keep a family in a state of chronic difficulty until they can get outside help" (Day 2009: 146)

Citatet indikerer, at ikke alle familier besidder de fornødne ressourcer til at overkomme en krise, hvorfor en udefrakommende hjælp kan være nødvendig. Denne kan bidrage med nye forståelser og perspektiver, der bibringer den enkelte familie nye indsigter i familieparadigmet (Reiss 1981: 190). Hermed negligerer Reiss ikke en ekstern indflydelse, men centralt er, at fokus er rettet mod familiens *interne* udvikling, da han advokerer for, at håndteringen af en krise altid leder tilbage til den enkelte familie selv.

Med afsæt i pensionens familieafdeling er pointen, at de enkelte familier kan modtage hjælp og internalisere denne fra familieafdelingens personale. Men i sidste ende kræver håndteringen af krisen en intern familietransformation og fælles erkendelse blandt familiemedlemmer-

ne om den enkelte forældres kriminelle fortid – både hvordan de på nuværende tidspunkt såvel som på sigt skal håndtere de udfordringer, som denne krise har forårsaget. Med en fælles erkendelse menes ikke en konsensus om, hvordan krisen er oplevet, men at der dannes en gensidig forståelse for og accept af, hvordan hvert enkelt familiemedlem har oplevet denne. Sammenlagt bidrager de individuelle perspektiver til familiens overordnede forståelse af krisen (Reiss 1981: 197). Familieparadigmebegrebet rummer dermed en holistisk dimension, der ikke kun vægter afsonende forælders perspektiv, men også de resterende familiemedlemmers perspektiver herpå.

Hvor det allerede introducerede begreb resocialisering anlægger et interaktionistisk perspektiv, og herigennem lægger vægt på ydre faktorer, indfanger begrebet familieparadigme familiens interne håndtering. Således kan der argumenteres for, at Daly og Reiss er enige om, at familien spiller en afgørende rolle for social forandring. Men hvor Daly vil betragte familien som en ydre påvirkning – såkaldte signifikante andre, advokerer Reiss for en intern håndtering af familiens udfordringer. I dette speciale vil begrebet familieparadigme anvendes i samspil med begrebet resocialisering, der tilsammen skal være hjælpende værktøjer til at belyse, hvordan hjælpen til familierne, jf. problemformuleringen, kan være todimensionel – både i relationen til familieafdelingens ansatte såvel som de interne relationer i den enkelte familie. Med andre ord hvordan familieafdelingens personale hjælper familierne, men også hvordan de hjælper familierne til selv at skabe et sammenhængende familieliv på den anden side af afsoningen.

Liminalitet

Liminalitet udgør et af specialets orienterende begreber, fordi det er rammesættende for et ophold ved familieafdelingen på Pension Hammer Bakker – et stadie hverken i fængslet eller friheden, men et sted midt imellem. Den britiske antropolog Victor Turner videreudvikler begrebet *liminalitet*, der første gang introduceres af franske antropolog Arnold van Gennep, som undersøger overgangsritualets tre faser; separationsfasen, den liminale fase og inkorporationsfasen. Turners arbejde koncentrerer sig om den liminale fase – en afgrænset periode, når et individ befinder sig i fasen mellem to stadier. I modsætning til Gennep er omdrejningspunktet for Turner ikke kun at forstå vigtigheden af den liminale fase, men tager skridtet videre og undersøger, hvordan individet påvirkes, formes og forandres, når det indtræder i

liminaliteten. Med andre ord undersøger han liminalitetens positive og negative facetter og derigennem dens potentiale til social forandring (Thomassen 2012: 32).

Turners arbejde udspringer fra længerevarende feltophold blandt Ndembu-folket i Afrika, hvor han udforskede lokale stammers overgangsritualer. Han fremlægger dog en analyse af mere generel karakter, hvori der kan drages paralleller til moderne samfundsforhold. Til trods for at feltarbejdet af overgangsritualer ved en afrikansk stamme kan synes langt fra, hvad dette speciale har til hensigt at undersøge, er liminalitet valgt som orienterende begreb, da det fra en alternativ vinkel kan give indsigt i, hvorfor familieafdelingen på Pension Hammer Bakker har potentialet for at hjælpe familierne til at genkonstruere et familieliv.

Ifølge Turner er liminalitet et udtryk for: "*.. a process, a becoming, and in the case of rites de passage even a transformation*" (Turner 1967: 46f). Liminaliteten må således forstås som en tidsafgrænset processuel fase, hvor individet må gennemgå en forandring for at bevæge sig fra et givent stadie til et andet. I Turners optik kan et ophold i liminaliteten forekomme paradoksalt og fuld af ambivalenser, da individet befinder sig i korridoren mellem to stabile stadier, hvor konventioner, lovmæssigheder, rutiner og normer er genkendelige og derved betryggende. Individet befinder sig dermed i en yderst sårbar position – en tilstand Turner betegner som at være "*betwixt and between*" (Turner 1967: 48). I specialet kan Pension Hammer Bakkers familieafdeling betragtes som en liminal fase – *betwixt and between* – hvor familierne er hverken eller, men lige midt imellem. Familieafdelingen udgør for mange af de dømte forældre og deres familier fasen efter fængslet og før friheden – to konstante stadier med hver deres faste regelsæt og love. I begrebet optræder der således et potentiale til at undersøge, hvordan familierne navigerer i et liminalt spændingsfelt, hvor målet er social forandring.

Med Turners ord er individet dermed et *transitional being*, når det befinder sig i liminalitetens limbo: "*.. the liminal persona is complex and bizarre (..) they are at once no longer classified and not yet classified*" (Turner 1967: 48). Liminalitetens tilstand personificeres således i individet, hvor alt hvad individet tidligere har repræsenteret nulstilles. Individet frarøves alt – status, rettigheder, goder – og Turner skitserer et billede af en yderst ubehagelig fase, hvor individets blottethed fremstilles som negativ, idet liminaliteten sætter sine spor i individet (Turner 1967: 49). Pointen hos Turner er, at det netop er i den liminale fase, hvor individet er aller mest blottet, at det er mest påvirkelig overfor liminalitetens konsekvenser. Med andre ord er

blottetheden en forudsætning for, at individet kan opleve social forandring. For når individet indtræder i et liminalt spændingsfelt, hvor det er blottet, er det også mest modtagelig overfor forandringer. I liminaliteten har individet potentiale for at blive klassificeret på ny, og Turner beskriver individet som spædbarnet, der kan formes og udvikles – klar til at træde ud af liminaliteten og ind i næste stadie (Turner 1967: 48). Om den sociale forandring i individet påpeger Turner endvidere: *"It is not a mere acquisition of knowledge, but a change in being"* (Turner 1967: 51). Således er der ikke kun tale om en social forandring i individets forståelse, men i dets væren, hvor oplevelsen og målet med liminaliteten er, at individet skal påvirkes i sådan en grad, at det oplever en gennemgribende ontologisk transformation.

I relation til Pension Hammer Bakkers familieafdeling arbejdes der ud fra en dobbeltfunktion, hvor formålet både er at resocialisere de afsonende forældre og hjælpe familierne med den fremtidige tilværelse efter afsoning. Hermed er der potentielt tale om to forandringsprocesser. Liminalitet som orienterende begreber kan dermed skabe en forståelse for, hvordan forandring er mulig i konstellationen af pensionens familieafdeling.

Disciplinering

Når *disciplinering* inddrages som et orienterende begreb, begrundes det ud fra argumentet om, at Pension Hammer Bakker kan betragtes som en disciplinerende institution. Begrebet er hentet og bør forstås i lyset af den franske filosof Michel Foucaults teoretiseringer herom. Inden for samfundsvidenskaben fremstår Foucault som en fremtrædende bidragsyder og er særligt kendt for sin reformulerende og radikale udlægning af magtbegrebet. I relation til inddragelse af begrebet disciplinering bliver magtbegrebet relevant, idet Foucault anser disciplinering som en form for magt.

Med Foucaults bidrag tages der afstand til en forankret og traditionel opfattelse af magt, der karakteriseres ved et udbytnings- eller undertrykkelsesforhold. Foucault anser denne fremstilling som simplificeret og i værste fald politisk farlig (Villadsen 2014: 341). Foucaults bidrag repræsenterer derimod et opgør med denne gængse opfattelse, idet han advokerer for, at magt bør bragtes som et socialt fænomen, der er indlejret og optræder som en elementær del i alle sociale relationer:

".. den [læs: magten] skabes hvert øjeblik på alle punkter, eller snarere i ethvert forhold mellem to eller flere punkter (...) magt er ikke en institution, og det er ikke en struktur, det er hel-

ler ikke en bestemt kraft, som visse udvalgte skulle være begavet med: det er det navn, man giver en kompliceret strategisk situation i et givent samfund” (Foucault 1994: 99).

Magten har dermed en relationel karakter og udspringer fra et komplekst og differentieret netværk af relationer (Foucault 1994: 99). Endvidere påpeger han, at magten kan betegnes som ikke-subjektiv og intentionel. Hermed menes, at magten ikke kan lokaliseres til eller erhverves af enkeltindivider, grupper eller institutioner, men må forstås som en medierende kraft, der opstår gennem handling ved hjælp af teknikker eller praksisformer. Magten udspringer dermed ikke fra subjektet, men skabes i handlingen selv og er intentionel, idet den altid har mål og hensigter - med andre ord: *”Magten hos Foucault er en række viljer uden ansigt”* (Foucault 1994: 100f; Heede 2004: 39).

I den sociale relations vekslende styrkeforhold er magten produktiv og udgør et strategisk værktøj, der kan afrette, forme eller forandre individer. Magten ikklædes og udøves gennem en række administrative teknikker, og Foucault betegner dem som immanente magtstrategier, da individet sjældent bemærker magtudøvelsen, eftersom den udøves i handlingen og ikke udspringer fra individet (Foucault 1994: 82; Foucault 2002: 210). I Foucaults optik kan den produktive magt på Pension Hammer Bakkers familieafdeling således anskues på et relationelt niveau, hvor magten opererer i relationerne mellem personale og familierne samt familierne internt imellem.

I værket 'Overvågning og straf' er Foucaults overordnede omdrejningspunkt straffens historiske udvikling. Med magten for øje belyser han bl.a., hvordan den moderne strafudøvelse kan anskues som en magtteknik – dét han betegner som disciplineringen. Sammenlignet med tidligere, hvor straffen bar præg af korporlige afstraffelsesmetoder, betragter Foucault nyere tids afstraffelse at have et disciplinerende formål. Han beskriver disciplineringens funktion således:

”Menneskekroppen indgår i et magtmaskineri, som gennemsøger den, skiller den ad og sætter den sammen igen (...) Den [læs: disciplinærmagten] angiver, hvordan man kan få greb i andres kroppe, ikke blot for at de gør det, man ønsker, men for at de fungerer, som man gerne vil have det, med nogle teknikker i overensstemmelse med den hastighed, og effektivitet, som man har fastsat. Disciplinen frembringer da nogle lydige og trænede kroppe, nogle »føjelige« kroppe” (Foucault 2002: 154)

Den disciplinerende straf har dermed til opgave at kontrollere og afrette samfundets afvigere. Med andre ord har straffen til formål at frembringe en ønsket og bestemt adfærd blandt de afvigende. Med ovenstående tydeliggøres, hvorfor en begrebsliggørelse som disciplinering har relevans og derfor er udvalgt som orienterende begreb. Jf. indledningen arbejder Kriminalforsorgen ud fra formålet om at *"fuldbyrde straf"* og *"støtte og motivere den dømte"*. Argumentationen bygger således på, at disciplinering kan anskues en moderne magtteknik i Kriminalforsorgens regi, og begrebet er dermed retningsgivende ift. at undersøge, hvordan familierne disciplineres på Pension Hammer Bakkers familieafdeling.

Som orienterende begreber er disciplinering på nogle punkter overlappende med det orienterende begreb resocialisering, idet begge fokuserer på, hvordan det socialt afvigende individ skal gennemgå en forandringsproces for at tilpasse samfundets normative rammer. Begge begreber opererer på et relationelt plan, men en væsentlig forskel er, at disciplineringsbegrebet primært koncentrerer sig om, hvordan disciplineringen praktiseres indenfor en institutionel ramme, mens resocialiseringsbegrebet også rummer et fremadrettet perspektiv – i relation til specialet om hvorledes individet skal kunne begå sig efter endt afsoning.

Tilbage til Foucault kan den disciplinære magt udledes fra tre magtteknikker, han anser som centrale og fremtrædende i det moderne samfund; overvågningen, den normaliserende sanktion og eksaminationen (Foucault 2002: 186).

Med *overvågningen* anvender Foucault den arkitektoniske fremførelse af panoptikonet som en idealtypisk model, der illustrerer det konstante, men usynlige blik, der aldrig afviger fra den afsonende. For Foucault besidder overvågningen et dobbeltsigte. På den ene side sikres en *ydre kontrol* af individet, som konstant overvåges, men mere interessant medfører denne en *indre kontrol*, hvor *"..de indsatte bliver fanget i en magtsituation, som de selv er bærere af"* (Foucault 2002: 218). Den konstante overvågning gør individet bevidst om egen overvågede positionering, der medfører en selvdisciplinering.

Ifølge Foucault kan den *normaliserende sanktion* forstås som et dobbeltsystem, der er adfærdskorrigerende ift. at regulere for legitim og illegitim adfærd. Den er adfærdskorrigerende, da den både modarbejder uønsket og afvigende adfærd, der ikke lever op til normative regler og forventninger, men ved belønningssystemer ligeledes fordrer til en ønsket og bestemt adfærd. I den normaliserende sanktion bliver disciplineringen dermed central, da den har til formål at genoprette individet for derved at lede det på sporet af den legitime adfærd. Den

normaliserende sanktion er dermed også et udtryk for en homogenisering, hvor afvigere afrettes, for at passe inden for rammerne for en legitim adfærd.

Eksaminationen må forstås i sammenhæng med overvågningen og den normaliserende sanktion, hvor individet gennem undersøgelser gøres målbart og derved bliver objekt for viden. Denne viden gør det muligt at kvalificere, klassificere og straffe individet, hvis karakterer, færdigheder og eventuelle anormaliteter konstant vurderes og bedømmes (Foucault 2002: 201). Med eksaminationen underkastes individet i en objektiveringsmekanisme, hvori det måles, om den enkelte (ikke) lever op til ønskede regler og normer. På baggrund af eksaminationen indhentes viden, der sikrer, at individet får den rette disciplinering (Foucault 2002: 203).

Med ovenstående magtteknikker kan disciplineringen tolkes som en strategi, der både rummer et individualiserende og homogeniserende aspekt. Disciplinærmagten er individualiseret, da den retter sig mod det enkelte individ. Ligeledes er den homogeniserende, da den sikrer en standardisering af individerne ved at straffe social afvigelse. Ved en nærmere gennemlæsning af 'Overvågning og straf' anspores dermed en dybere analyse af en disciplinærmagt, der konstruerer sandhedsregimer om, hvad der anses og anerkendes som det legitime og illegitime menneske (Heede 2004: 44). Foucault anlægger dermed en kritisk analyse af, hvordan samfundets individer er et produkt af strukturelle betingelser, der udøves gennem disciplineringen, hvor institutioner har til opgave at kontrollere og normalisere samfundets afvigere i deres væren og gøre. Med andre ord er disciplineringens formål at skabe duelige subjekter, der passer inden for samfundets normative ramme.

Med disciplinærmagten er en central pointe hos Foucault også, at *"..hvor der er magt, er der modstand"* (Foucault 1994: 101). Med dette citat ekspliciterer Foucaults relationelle måde at betragte magt på. Som en modpol til magten vil en modmagt altid optræde. Ifølge Foucault kommer modmagten til udtryk på utallige måder, men kan betragtes som en protest eller et opgør mod magtudøvelsen (Foucault 1994: 102). Modmagten er dermed en reaktion på, at der ikke opponeres på de normsættende forventninger i magtens intentionelle forsøg på at disciplinere og afrette.

Ved at anskue Pension Hammer Bakkers familieafdeling som en disciplinær institution kan disciplinering, som orienterende begreb, åbne for perspektiver om, hvilke disciplineringsmekanismer der anvendes til at afrette – både familierne og den dømte forælder. Dermed kan

begrebet give indsigt i, hvordan Pension Hammer Bakkers familieafdeling hjælper familierne til at genkonstruere et familieliv og ligeledes give indblik i, hvordan der heri kan optræde nogle kontrollerende og normaliserende disciplineringsstrategier, der kan hjælpe familierne tilbage på rette og legitime spor. Endvidere er modmagten også relevant at have for øje. Foucault give ikke nogen eksplicit redegørelse af, hvordan modmagten kommer til udtryk og udøves i praksis, men begrebet er fortsat vurderet som relevant, da det kan give en indikation af, hvordan det opleves, at pensionens hjælp – på både godt og ondt – modtages og håndteres blandt familierne.

Analyse

Dette kapitel udgør specialets analyse. Analysen er inddelt i tre dele, der ud fra forskellige tematikker belyser specialets problemformulering. De tre analysedele er udarbejdet på baggrund af en gennemgående kodningsproces af den indsamlede empiri i NVivo. Analysens tematiske opsætning er inspireret af specialets orienterende begreber i samspil med empirien. Undervejs vil de orienterende begreber genbesøges, såvel som nye begrebsliggørelser inddrages – både allerede eksisterende og selvudviklede. I henhold til problemformuleringen ønskes en belysning af, hvilken betydning familieafdelingens hjælp har for familierne. Dette vil ikke udfoldes i et selvstændigt afsnit, men fremgå implicit løbende gennem analysen, hvortil en mere eksplicit besvarelse herpå vil fremgå i den efterfølgende konklusion. Med et sociologisk loop præsenterer analysen således centrale uddrag fra empirien, som vil bane vejen for den endelige besvarelse af specialets problemformulering.

Analysedel I: Hjælpen i praksis

En multifacetteret hjælp

For at skabe en forståelse for hvordan familierne hjælpes til at genkonstruere et familieliv i rammerne af Pension Hammer Bakker, er det som udgangspunkt helt grundlæggende at belyse, *hvad* hjælpen indbefatter i praksis. I empirien præsenteres flere former for hjælp. Den terapeutiske behandling der både tilbydes som enkelt-, par- og familieforløb, udgør en af disse (Interview I s. 3, Hanne). Yderligere fremhæves også den administrative hjælp såsom hjælpen til udgang, kørsel, bistå møder med kommunen, skabe struktur i hverdagen samt hjælp til håndtering af kontanthjælp, opstart på uddannelse mv. (Interview IV s. 10, s. 17, John; interview VII s. 8, Britt; interview V s. 7, Peter) - dét en ansat betegner som ADL træning (Alminde-

lige Daglig Livsførelse) (Interview I s. 2, Hanne). Men gennemgående for specialets informanter eksisterer der en bred enighed om, at den vigtigste hjælp er muligheden for samvær med børnene. En nuværende beboer opsummerer dette kortfattet: *"Det er behandling, at jeg kan være sammen med min søn"* (Interview IV s. 4, John). Dette står i kontrast til de samværsvilkår, som tilbydes i fængsler og arresthuse. Generelt stiller specialets afsonende informanter sig kritiske over for samværsmulighederne i de fængsler og arresthuse, de tidligere har afsonet i, og en informant udtrykker sig således: *"Og de 2-3 gange jeg havde besøg af [datter nævnes], der var farmor og farfar jo med, men det er jo frygteligt. Du kan jo ikke have besøg af børn sådan et sted (læs: fængsel) .."* (Interview VI s. 10, Marianne). Beboerens udtalelse er i overensstemmelse med tidligere forskning jf. indledningen s. 3, hvor de fysiske rammer fremstilles som problematiske ud fra et pårørendeperspektiv (Nesmith & Ruhland 2008; Aditti 2003). I modsætning hertil skaber familieafdelingens rammer gode samværsvilkår for beboerne og deres børn. Dette fremstår som centralt i empirien og vil derfor være en gennemgående tematik i specialets analyse. Til tider vil det optræde mere implicit, da det er overlappende med de førnævnte former for hjælp. Indledende for analysen kan det derfor påpeges, at hjælpen er multifacetteret og berører flere parametre. En ansat fortæller, hvordan der udarbejdes individuelle handleplaner for hver enkelt afsonende beboer. Under et pensionsophold er alle afsonere forpligtiget til at indgå i et terapeutisk behandlingsforløb, men i hvor høj grad de enkelte parametre bringes i spil, afhænger af den enkeltes behov (Interview I s. 2, Hanne). Dermed kan familieafdelingens indsats betragtes som en fleksibel indsats, hvor den enkelte beboer betragtes som unik. Denne unikhed vil blive fulgt op senere i analysen.

Støtte, guide, rådgive...

Med en forståelse for *hvad* familierne hjælpes med, er det hernæst relevant at forstå, *hvordan* hjælpen praktiseres. Fra empirien kan der udledes, at når hjælpen italesættes, anvender specialets informanter ord som støtte, guide og rådgive. Dette er et interessant resultat, idet disse ord i sig selv giver en indikation af indsatsens karakter. Allerede i de indledende observationer bliver jeg gjort opmærksom på denne anvendelse af ord af en ansat, da specialets formål kommer på tale: *"Hvad er det vi plejer at sige? (læs: henvendt til to andre ansatte) Vi hjælper ikke, men støtter"* (Observationslogbog s. 3). En anden ansat beskriver hjælpen således:

"Det er jo noget med, at man guider klienten til at finde den vej, som er rigtig for ham eller hende. Det er jo ikke at give dem svarene.. Og det er jo også fordi, at jeg ved ikke, hvad svaret er. Jeg kan ikke løse en andens problemer eller fikse et parforhold, men jeg kan hjælpe dem til at kigge på sig selv og finde andre måder at gøre det på, end de har gjort hidtil"

(Interview I s.4, Hanne)

Samme form for ordvalg kommer også til udtryk hos en nuværende afsonende beboer:

"Der er ingen, der er anmassende (..) Det er kun gode råd, og man kan tage det, hvis man kan bruge det, og man kan forkaste det, hvis man ikke kan bruge det. Det er sådan, jeg oplever det.. Og det er også sådan det skal være, fordi så har man mest respekt for det, fordi hvis det er noget, man bliver påduttet, når man er 37 år, så kan det godt være, man ikke tog så meget imod det" (Interview V s. 6, Peter)

En tidligere afsoner fortæller også om en konkret situation, hvor hun modtog råd om, hvordan hun kunne overdrage en del af ansvaret af børnene til sin nye mand:

"Jeg har altid været selv med mine børn, og så er jeg ikke særlig god til at lukke en anden ind til at skulle bestemme. Og det skulle jeg lige pludselig gøre, fordi jeg blev gift med [mand nævnes] jo. Der var ikke en anden, der skulle komme og fortælle mine børn, hvad de skulle. Det var jeg slet ikke med på. Men så var hun (læs: ansat) jo nødt til at forklare mig, at det hører ligesom med på en eller anden måde. Så der kom hun med nogle råd på, hvor meget jeg ville lukke ham ind" (Interview VII s. 5, Britt).

Ovenstående citater tegner et billede af, hvordan hjælpen praktiseres på Pension Hammer Bakkers familieafdeling. Den hjælp, familierne modtager, er en læringsproces, der tager udgangspunkt i, hvad den enkelte familie har med sig i bagagen og arbejder ud fra, hvor familien gerne vil hen. Hjælpen tager fat i de udfordringer – store såvel som små – som familierne står overfor. Når informanterne anvender udtryk som støtte, guide og rådgive vidner dette om en indsats, hvor beboerne selv finder mening, i den hjælp de modtager. Endvidere danner ordvalget et billede af en indsats som værende positivt oplevet – en hjælp der hverken føles "anmassende" eller "påduttende", som en af ovenstående informanter også fremhæver. Som præsenteret i indledningen s. 9 kommer Hansen (2011) frem til en lignende konklusion i forbindelse med hendes undersøgelse af Pension Engelsborgs Familieafdeling. Opsummerende konkluderer hun, at særligt ved indsatsen på familieafdelingen på Pensions Engelsborg er, at familierne bringes til selv at ville noget andet med deres liv, og dermed ikke tvinges til at gøre som ønsket. Dette er overensstemmende med de oplevelser, som informanterne i nærværen-

de speciale fremhæver, hvor beboerne ikke anser hjælpen som tvang, men derimod som velment og meningsgivende. Dermed kan der argumenteres for, at der er tale om en blød disciplineringsstrategi, hvori beboerne ikke oplever hjælpen som magtudøvende. Tværtimod forholder de sig konstruktivt til de ansattes råd, hvori de finder det meningsgivende frem, og dermed bliver hjælpen produktiv.

Når familieafdelingens hjælp opleves som positiv bør denne anskues i sammenhæng med relationen, der eksisterer mellem ansatte og beboere. At de ansatte ikke behandler beboerne som et nummer, er noget flere af de afsonende informanter har noteret sig:

*"De (læs: ansatte) ser mig ikke bare som et nummer. De ser mig som en person.
Og så lytter de også"* (Interview V s. 5, Peter)

*"..de (læs: ansatte) tager dig som et menneske.
De tager dig ikke som et nummer eller en fange"* (Interview VIII s. 4, Allan)

"Det der med, at man får den mulighed og ikke bare er et nummer i systemet, det giver også en lidt blod på tanden til at gøre noget andet med sit liv og sige: "Jamen jeg kan jo godt. Jeg kan jo godt!" (Interview VI s. 12, Marianne)

Fælles for flere af informanterne er, at de på familieafdelingen føler sig set og hørt, hvilket står i kontrast til deres erfaringer med personale fra tidligere ophold i fængsler og arresthuse (Interview V s. 5, Peter; interview VI s. 3, Marianne). Dermed kan familieafdelingens hjælp anses som en antibureaukratisk tilgang, hvor den enkelte føler sig behandlet som værende unik. I forlængelse heraf er det centralt, at bag ved et ordvalg som støtte, guide og rådgive er der opbygget en relation, der skaber grundlaget for, at hjælpen på familieafdelingen kan praktiseres. Med andre ord er relationsarbejdet essentielt for, at hjælpen kan praktiseres. Endvidere kan man overveje, om den positive oplevelse af relationen til de ansatte bør ses i lyset af, at familieafdelingens personale ikke går iklædt uniformer og generelt repræsenterer en anden faggruppe end fængselsbetjente, der er en velrepræsenteret faggruppe i Kriminalforsorgens øvrige institutioner.

Med ovennævnte citater er det imidlertid også værd at bemærke, hvor sammenfaldende disse fremtræder. I den forbindelse kan der reflekteres over, om dette er en tilfældighed, eller om der er tale om en ritualisering af informanternes udtalelser. I et kritisk perspektiv kan der

argumenteres for, at de tre informanternes tilnærmelsesvis ens udtalelser snarere er et udtryk for, at de er en del af et system, hvor de gennemgår en institutionaliseringsproces og herigennem indoptager familieafdelingens normer og værdier. Med andre ord kan man overveje, om informanterne blot gengiver, hvad de har fået fortalt er ideologien bag familieafdelingen. Udtalelsernes påfaldende lighed kan være et eksempel på, hvordan informanternes meningskonstruktioner om hjælpen udformes og betinges af den sociale kontekst, de er en del af. Ligheden kan anses som en homogenisering af beboerne, hvor de afrettes og derigennem tilegner sig en legitim adfærd. Med disse overvejelser kan man stille sig kritisk overfor, om beboernes positive udlægning blot er et udtryk for, at de er en del af samme indsats. Her konflikter denne homogeniserende afretning med idéen om, at den enkelte beboer er unik og ikke behandles som *"et nummer"*. På den ene side kan hjælpen dermed betragtes som et unikt behandlingstilbud, der retter en individualiseret indsats tilpasset den enkelte familie. På den anden side kan hjælpen også anses som en normaliseringsproces, hvori beboerne og deres familier guides til at passe inden for rammerne af et normativt samfund, hvor der *ikke* er plads til en afvigende adfærd.

Trods beboernes positive oplevelse af relationen til de ansatte findes der også eksempler i empirien, hvor der optræder en asymmetri i denne relation. En tidligere beboer fortæller: *"Jeg tror bare, at der var en eller anden tryghed i, at der var nogle voksne – at der var nogen, hvor man ligesom vidste, at de kunne gøre de ting. Så kunne man skubbe det ansvar fra sig"* (Interview VII s. 8, Britt). Idet Britt anvender betegnelsen *"voksne"* om de ansatte, positionerer hun samtidig indirekte sig selv som værende ikke-voksen. Et lignende udsagn opleves under en observation i deltagelsen til torsdagens husmøde, hvor der diskuteres morgenmadsprodukter:

[Ansæt nævnes] fremlægger, at de fra personalets side har besluttet, at der fremadrettet kun må købes yoghurt på fælleskortet, og alt andet (læs: skyr, ymer mv.) må købes på egen regning. Dette bliver bl.a. kommenteret med: "Nogle gange behandler I os fandeme, som om vi er børn" og "hvorforspørger I os, når I alligevel beslutter hen over hovedet på os?" (Observationslogbog s. 6)

Observationen fremstiller, hvordan beboerne føler sig overset, når beslutninger træffes uden deres indflydelse. At beboerne positionerer de ansatte som *"voksne"* og sig selv som *"børn"*, vidner om en asymmetri i relationen mellem ansatte og indsatte. Selvom beboerne føler sig anerkendt og ikke behandlet som et nummer inden for rammerne af pensionens familieafde-

ling, tydeliggør de to ovenstående uddrag fra empirien, at relationen mellem ansatte og beboere fortsat er *tvangsbåren* jf. Billunds (2016) betegnelse præsenteret i indledningen s. 9. Når de ansatte træffer beslutninger top-down, medfører dette utilfredsheder blandt beboerne, hvormed asymmetrien kommer til syne. Men i modsætning til Billunds fund, viser empirien også, hvordan den tvangsbårne relation ikke udelukkende medfører konflikter på et relationelt plan. Med Britts udtalelse tydeliggøres, hvordan en top-down styring i nogle tilfælde også kan være betryggende, når en del af ansvaret overgives til familieafdelingens ansatte.

I ordvalget støtte, guide og rådgive optræder der endvidere en forventning om, at beboerne selv bør handle, hvis hjælpen skal komme dem til gode:

"Det er ligesom dem (læs: beboerne), der skal i arbejdstøjet. Vi (læs: ansatte) kan hjælpe dem med nogle redskaber, råd og vejledning, men de skal også selv være indstillet på – både at ville tage imod det, vi kommer med og også selv være opsøgende" (Interview II s. 1, Kirstine)

Udtalelsen eksemplificerer det relationelle i hjælpen, hvor beboerne også selv må yde en indsats, hvis hjælpen skal komme dem til gode. Ligeledes gives også et billede af, at hjælpen først bliver virksom, når beboerne selv udviser en modtagelighed over for de ansattes råd og vejledning. Dette er overensstemmende med Reiss' terminologi, hvori han advokerer for, at potentialet ved forandring kræver en intern håndtering hos familien selv. Som nævnt i indledningen s. 5 sikres en forandringsparathed blandt beboerne allerede inden et påbegyndt pensionsophold, hvor et kriterium i udvælgelsesprocessen af nye beboere er, at der udvises et ønske om forandring, hvor de ligeledes er positivt indstillet over for feedback af egen forælderrolle. Dermed pålægges ansvaret i høj grad også den afsonende beboer. Hjælpen opererer på et relationelt plan, men består hermed også af nogle selvdisciplinerende mekanismer, idet der forventes, at beboerne selv skal i "*arbejdstøjet*" og tage vare for egen udvikling.

I den sammenhæng er det orienterende begreb *disciplinering* inspirerende for inddragelse af et nyt orienterende begreb; *pastoralmagt* – også hentet fra Foucault – der kan forklare indsatsen på familieafdelingen. I modsætning til disciplinærmagt bør pastoralmagt i højere grad anskues som en selvledelsesform, hvor den enkelte gøres til genstand for egen udvikling. Pastoralmagts udgangspunkt er pastoren, der gennem selvransagelsespraksisser leder den enkelte mod egen frelse. Således kan pastoralmagten betragtes som en individualiserende

magtstrategi, hvor den enkelte underkaster sig hjælp i et forsøg på at finde sandheden om sig selv (Villadsen 2004: 614).

Med udgangspunkt i udtalelser som *"det er ligesom dem, der skal i arbejdstøjet"* og *"man skal også selv være indstillet på at gøre noget andet"* fra ovenstående citat ses nogle tendenser til, at en pastoralmagt optræder i familieafdelingens indsats. Selvledelse bliver således et nøgleord for, at familieafdelingen kan hjælpe disse familier. På sidelinjen bistår familieafdelingens ansatte med terapeutisk behandling, råd og vejledning, men i sidste instans skal beboerne selv finde vejen tilbage til familien og ud af kriminaliteten. Således ansvarliggøres beboerne overfor, at hjælpen bliver virksom, hvori indsatsens udbytte dermed påhviler den enkelte beboers egen indsats. I den forbindelse er det centralt at huske på, at Pension Hammer Bakker er en afsoningsinstitution. Her afsoner beboerne en del af deres fængselsstraf, hvor det forventes, at de indordner sig familieafdelingens spilleregler. Med selvledelse som strategi kan familieafdelingen betragtes som en institution, hvori beboerne gennemgår en subjektiveringsproces. I et strukturelt perspektiv kan beboernes individualiserende forløb anskues som et forsøg på at skabe duelige subjekter. Den pastorale magt, der opererer i hjælpen på familieafdelingen, kan således betragtes som en produktiv hjælp, der er med til at afrette beboernes afvigelser. Familieafdelingens hjælp rummer dermed en dobbelthed, hvori beboerne gennem selvledelse subjektiveres til at afrette sig som normative samfundsborgere – både i forhold til rollen som forældre samt potentialet for at fralægge sig de kriminelle gerninger.

Modmagt mod hjælpen

Hvor der eksisterer en magt, eksisterer der også altid en form for modmagt (Foucault 1994: 101). Til trods for at der eksisterer en generel tilfredshed omkring familieafdelingens indsats, kan der i empirien også udledes eksempler på, at al hjælp ikke er velvilligt modtaget. En tidligere afsonende beboer fortæller, at han ikke altid var enig i, de ansattes bløde tilgang til børneopdragelse:

"Ja, hvor jeg nogle gange synes, at der gik lidt for meget pædagog i det, hvor jeg siger: "Opdrager I selv jeres børn sådan der?" Fordi sommetider synes jeg bare, det tog alt for meget overhånd – alt for meget pædagogik i det" (Interview VIII s. 5, Allan)

Flere af interviewene viser, at divergerende opfattelser af hjælpen mellem ansatte og beboere særligt opstår, når hjælpen omhandler den pædagogiske vejledning vedrørende børneopdragelse (Interview IV s. 4, John; interview VIII, Allan s. 5; interview VII s. 7, Britt). I denne sammenhæng kan specialets orienterende begreb *familieparadigme* synliggøre, hvorfor denne type hjælp opleves som udfordrende. Hvordan man vælger at opdrage sine børn, kan ud fra Reiss' teoretisering anskues som et grundelement i familieparadigmet. Jf. teoriafsnittet påpeger Reiss, at familieparadigmet – familiens grundlæggende værdier og måder at håndtere tilværelsen på – kan være en fastlåst størrelse, som er vanskelig at ændre på. Rigiditeten i et familieparadigme kan dermed være hæmmende for, at udefrakommende hjælp kan få indflydelse. I nærværende speciale bør opdragelse betragtes som et dynamisk fænomen, der praktiseres internt i familien forud for et pensionsophold. Familieafdelingens forældre har været vant til at opdrage deres børn ud fra egne overbevisninger og værdier, og på familieafdelingen stilles der spørgsmålstejn ved disse. Hjælpen, vedrørende børneopdragelse, er en udfordrende del af indsatsen, fordi de ansatte netop tager fat i familiens grundlæggende værdier – og ofte der hvor det er svært. Opdragelse er et subjektivt anliggende, der ligger dybt i de enkelte familiers familieparadigmer. For familierne kan det derfor være vanskeligt ikke kun at ændre på måden, man altid har opdraget på, men ligeledes at ændre på et mere grundlæggende ontologisk syn af børneopdragelse. Imidlertid er det også relevant at stille spørgsmålstejn ved, om al hjælp skal modtages velvilligt, om det ikke er i orden, at beboerne i nogle henseender, er uenige med de ansatte og forholder sig tro mod egne værdier og holdninger. I relation til det orienterende begreb *disciplinering* kan der i et kritisk perspektiv argumenteres for, at når der generelt udvises en tilfredshed omkring hjælpen, hvor beboerne velvilligt tager imod de ansattes råd og vejledning, kan disciplineringen af beboerne anses som vellykket. I henhold til Foucault kan man antage, at tilfredsheden afspejler en systemtænkning, hvor beboerne overtager de ansattes perspektiver på børneopdragelse. Når en beboer som Allan tager afstand til en blød pædagogisk tilgang til børneopdragelse, modstiller han sig disciplineringens kraft. Med Foucaults perspektiv kan der således svares nej til førnævnte om, hvorvidt det er i orden, at beboerne er uenige, med den hjælp de ansatte tilbyder. Nej, fordi pointen med disciplineringen netop er at afrette en afvigende adfærd. Når Allan er uenig og ikke ønsker at tage imod hjælp forhindres denne disciplineringsproces. Allan er således et eksempel på, at der ikke opponeres på de normsættende forventninger, som hjælpen indebærer. Dette kan anses som problematisk, når disciplineringens ærinde er at konstruere duelige subjekter. Foranlediget af

dette bør det fremhæves, at disciplineringsbegrebet trækker på Foucaults kritiske analyse, der anser disciplinering som en negativ samfundstendens.

Generelt omkring hjælpen omhandlende opdragelse af børnene udtrykker en beboer sig: *"..det er sgu noget meget følsomt at røre ved"* (Interview IV s. 4, John) og en ansat: *"Det kan være enormt udfordrende, og det er særligt, hvis der ikke er den her helt klare samarbejdsaftale.."* (Interview II s. 6, Kirstine). Citaterne vidner om, at hjælpen vedrørende børneopdragelse både opleves som udfordrende for familieafdelingens ansatte såvel som afsonende beboere. Vedrørende samarbejdsaftaler beretter den ansatte i den forlængelse, at der med de enkelte familier aftales, hvordan de ønsker tilbagemeldinger af den pædagogiske vejledning. Aftalerne er dog ikke altid helt klare og fungerer derfor ikke altid efter hensigten, og *"..så bliver det mere den der praktiske guiden ift. almindelige dagligdagsting"* (Interview II s. 6, Kirstine). At både ansatte og beboere oplever hjælpen vedrørende børneopdragelse som udfordrende, vanskeliggør de ansattes arbejde – særligt familieafdelingens pædagog hvis primære arbejde består i at hjælpe på den pædagogiske front. Tilbagemeldingerne af den pædagogiske vejledning er et vanskeligt felt at navigere i, og når samarbejdsaftalerne ikke er på plads, kan det være lettere at forholde sig til og vejlede om mere praktiske forhold inden for det pædagogiske felt (Ibid.).

Flere af forældrene fortæller, hvordan terapisamtalerne hos familieafdelingens familierådgiver er nogle rare omgivelser at modtage tilbagemeldinger og hjælp omkring ens forældrerolle i (Interview VII s. 4, Britt; interview V s. 6, Peter). Dette lukkede rum åbner op for konstruktive dialoger, hvor der er tid til refleksion og fordybelse. Til at understøtte dette viser empirien, at en modmagt udløser frustrationer, når hjælpen omhandlende børneopdragelse og praktiseres foran andre end vedkommende, hjælpen rettes mod – heriblandt beboernes børn. En nuværende afsoner deler en oplevelse omkring en lignende hændelse:

"Og jeg kan godt se som mor, at der kommer nogen ind og begynder med at rode ved ens morrolle. Sådan har jeg også selv haft det (..) "Prøv at hør her!" "Lad være med at pille ved min faderrolle. Gør det bagefter mens mit barn ikke ser på!" Der fik de en lille reaktion. Altså ikke foran min søn, men jeg gik bare herved (læs: værelse) til mig selv (..) og som du kan høre, så er det rigtig grænseoverskridende. Det gør sgu ondt osv., men jeg siger til mig selv, at det kun er i en god mening, de gør det" (Interview IV s. 3, John)

I ovenstående tilfælde bliver den asymmetriske relation mellem den ansatte og beboeren igen synlig, hvor denne synlighed udløser en modmagt. Efterfølgende rationaliserer John sig dog frem til, at hjælpen udføres velment, men i selve handlingen opleves den som *"grænseoverskridende"*, idet den praktiseres foran sønnen, hvor han i den forlængelse siger: *"Jeg følte, jeg blev udstillet foran min søn"* (Ibid. s. 9). Som tidligere nævnt peger flere af nuværende og tidligere afsonere på, at samværet med deres børn er det vigtigste ved indsatsen. Samværet med børnene giver tid og skaber rum til, at man som familie kan genfinde hinanden med alt, hvad det indebærer. Men når en ansat vejleder i barnets nærvær, står John tilbage med en følelse af, at den ansatte bryder familiens interne familiehierarki, underminerer forælderrollen og bliver frataget en del af sin autonomi som forælder. Denne hændelse er, hvad Hansen (2015) jf. indledningen s. 9 betegner som et *paradoksalt møde*, hvor Johns vante position som forælder udfordres ved, at den ansatte irttesætter hans måde at opdrage på. John udviser en modmagt ved at reagere i øjeblikket. Han fortæller, at han efterfølgende begiver sig ned på eget værelse for at afreagere, hvor den ansatte igen opsøger ham for at undskylde, men bliver afvist (Ibid. s. 9). Det paradoksale møde, hvor en ansat intervenserer i barnets nærvær, skaber således et usikkert grundlag for relationen mellem forælder og barn, men ligeledes relationen mellem ansatte og beboer, som er et centralt udgangspunkt for, at hjælpen kan praktiseres, jf. analysens afsnit 'støtte, guide, rådgive..' s. 50. Hermed eksisterer der nogle udfordringer ved indsatsen, hvortil der kan rettes en kritik af, hvordan hjælpen overleveres.

Afrundende for denne analysedel kan familieafdelingens indsats karakteriseres som en multifacetteret hjælp, der opererer ud fra mange parametre. Om hjælpen anvendes betegnelser som støtte, guide og rådgive. Dette vidner om en indsats, der opleves som værende positiv og blød i sin tilgang. I lyset af dette bør relationen mellem ansatte og indsatte forstås som essentiel for, at hjælpen kan praktiseres. Tilsvarende kan den positive indstilling til familieafdelingens hjælp være et udtryk for, at beboerne er et produkt af et institutionaliseret tankesæt. I den sammenhæng bør familieafdelingens hjælp også betragtes som en normaliseringsproces, hvori beboerne og deres familier afrettes og subjektiveres som duelige samfundsborgere. Således kan familieafdelingens indsats både betragtes som unik og individuel i sin tilgang, men ligeledes som homogeniserende for beboernes adfærd og udsagn. Endvidere er en forudsætning for, at familieafdelingens hjælp bliver virksom, at den enkelte beboer selv skal i arbejdstøjet. Med de ansattes støtte på sidelinjen kan hjælpen dermed anses som en selvledelsesform,

hvor den enkelte beboer ansvarliggøres for, at hjælpen bliver virksom. Dermed må den enkelte beboer selv i arbejdstøjet for at finde vejen tilbage til familien og ud af kriminaliteten. I et større perspektiv eksisterer der en tilfredshed omkring familieafdelingens hjælp. Men når hjælpen vedrører børneopdragelse, opleves den som udfordrende – både blandt ansatte og beboere. Når gode samarbejdsaftaler om, hvordan hjælpen overleveres ikke er på plads, vanskeliggør dette de ansattes arbejde. Dermed er der nogle udfordringer ved hjælpen, når det omhandler børneopdragelse, hvor beboerne ikke opponerer på den hjælp, familieafdelingen udbyder. Udfordringerne omkring overleveringen af hjælpen får både konsekvenser for de ansattes forsøg på at hjælpe forældrene samt forældrenes forsøg på at genetablere en relation til deres børn. Dette kan anfægtes som problematisk, da familieafdelingens hovedopgave netop er at hjælpe disse familier med at genkonstruere et familieliv.

Analysedel II: En familieindsats

Når hele familien inddrages

Centralt for familieafdelingen på Pension Hammer Bakker er, at indsatsen er rettet mod hele familien. At dette kan fremstå som et alternativt afsoningstilbud, skyldes den skarpe kontrast til måden, hvorpå straf generelt tænkes og behandles i det danske straffesystem, hvor indsatsen kun rettes mod den idømte. For flere af specialets informanter står det dog klart, at straffen også har mærkbare konsekvenser for den resterende familie, hvilket er i overensstemmelse med forskningen præsenteret i indledningen s. 3 (Christensen 1999; Nesmith & Ruhland 2008; Aditti 2003). En tidligere beboer fortæller:

"Så jeg tror, at det er en meget vigtig ting, at det er hele familien, det drejer sig om, fordi når man laver noget (læs: kriminelt), så er det jo ikke kun mig, det rammer. Det er faktisk mere de andre, end det er mig" (Interview II s. 13, Britt)

En ansat giver også sit besyv på, hvordan børnene straffes:

"Det er jo fordi, det har jo haft konsekvenser for hele familien, at den ene eller anden part har lavet kriminalitet, og det er set i mange sammenhænge, at børnene lider stort afsavn og måske begynder med at tisse i bukserne igen, eller har svært ved at lære at tale – altså får det rigtig rigtig svært, fordi de ikke forstår, hvad der sker. Så jo mere man kan oplyse dem og

delagtiggøre dem i, hvad det er der sker, jo mere kan de trives i, at mor eller far har fået en straf” (Interview III s. 5, Susanne)

Med ovenstående i mente kan der fra et familiært perspektiv argumenteres for, at straffen for de pårørende og børnene kan anses som den manglende frihed til samværet med den dømte forælder eller partner. Ifølge familieafdelingens ansatte ses der en tæt sammenhæng mellem familiebehandling og resocialisering. Med familieafdelingens hjælp anerkendes det, at straffen har indvirkning på hele familien, hvorfor indsatsen derfor også bør rettes mod hele familien. En ansat udtrykker det således: *”..jo bedre vi kan få familien, som helhed, til at fungere, jo mere mindsker vi den her tilbagefaldsrisiko”* (Interview II s. 6, Kirstine). Med dette perspektiv kan familiebehandlingen anses som et middel til at opnå resocialisering. En nuværende beboer uddyber denne pointe:

”Fordi min familie er en stor del af mig. Vi er en familie, og der er jeg en femtedel af den. Uden baglandet fungerer, så kan man ikke præstere udadtil. Så det er alfa omega, at man har det godt på hjemmefronten” (Interview V s. 13, Peter)

Når denne form for hjælp kan betragtes som et middel til resocialisering, kan dette anskues i lyset af Peters udtalelse. Ifølge ham er en forudsætning for at begå sig i andre af livets facetter – og indirekte undgå tilbagefald til kriminalitet – at det familiære bagland fungerer. Hjælpen rettet mod hele familien er dermed tæt forbundet med forståelsen af resocialiseringsbegrebet og kan dermed ikke forstås som to adskilte enheder, men derimod som en og samme. Med andre ord er familieindsatsen resocialiserende i sig selv.

Fra empirien kan det udledes, hvordan partnere inddrages som en del af familieafdelingens behandlingsforløb – både enkelt- og parvis (Interview VIII s. 2, Allan; interview V s. 6, Peter; interview VII s. 5, Britt). Hertil nævner flere af beboerne, at de også modtager behandling på egen hånd sideløbende med familiebehandlingen. Desuden ses der også eksempler på, at familieafdelingen afholder samtaler med ekspartnere og beboernes forældre med det formål at forklare og uddybe den enkelte beboers situation for de tilbageværende og til tider uforstående pårørende (Interview VIII s. 2, Allan). En nuværende afsoner giver en konkret beskrivelse af, hvordan hans kone inddrages i behandlingsforløbet:

”Nu har min kone jo været alene i 2½ år med børnene, hvor jeg ikke har været hjemme. Og så kan det være, at hun har sat nogle grænser. Hun har jo en grænse, og faren har en grænse, og

så laver man en kompromisløsning, når man er mand og kone. Manden har jo ikke været der, så hun har bestemt det meste selv. Og nu kommer jeg ind i billedet og har også mine meninger, og der kan være en problematik der. Det kunne f.eks. være en problematik, vi tog op, og så snakker vi ud fra det” (Interview V s. 6, Peter)

Peters beskrivelse er et eksempel på, hvordan familieafdelingen har et familiært fokus. Her betragtes parret som en samlet enhed, hvor de sammen hjælpes til at genkonstruere familielivet, som venter dem, når Peter løslades og vender hjem. I relation til det orienterende begreb *resocialisering* kan konen betegnes som en *signifikant anden*. Med andre ord er hun en central aktør, idet hun sammen med Peter er med til at redefinere hans rolle som forælder, samt hvad denne skal indebære. Essensen er, at udfordringerne i forbindelse med Peters løsladelse og returnering til hjemmet vedrører hans kone, og derfor er familieafdelingens indsats til gavn for både Peter og hans kone.

Resocialiseringen af Peter kan dermed ikke anskues som en individuel proces, da rollen som forælder forhandles i samspil med konen. Når Peter anvender betegnelsen *”kompromisløsning”*, kan dette sammenholdes med, hvad Daly beskriver som *system of mutual demands*. Således er der tale om en gensidig forhandlingsproces, hvor redefineringen af forældrerollen og dertilhørende meninger ikke kun vedkommer Peter, men ligeledes hans kone. I kraft af Peters fremtidige hjemkomst må konen derfor også tilpasse sin forældrerolle og dertilhørende meninger om, hvordan familielivet skal genkonstrueres. Familieafdelingens hjælp rækker således udover blot at resocialisere den enkelte beboer, da indsatsen også omfatter en resocialisering af dennes partner i deres omstilling af den afsonendes forælders hjemkomst. Ovenstående eksempel viser, hvordan resocialiseringsbegrebet, inden for rammerne af Pension Hammer Bakkers familieafdeling, favner bredere end blot at omhandle den afsonendes beboers resocialisering tilbage til samfundet, idet indsatsen også forbereder og omstiller de pårørende på den afsonendes forælders hjemkomst.

Men hvad med børnene?

Om familieafdelingens indsats har analysen indtil videre særligt kredset om, hvordan den afsonende beboer og tilhørende partner hjælpes. Med fokus rettet mod børnene påpeges det, jf. analysens afsnit ‘en multifacetteret hjælp’ s. 48, at familieafdelingen skaber gode samværsvilkår for beboerne og deres børn, men børnene har mere eller mindre været fraværende i ana-

lysen. Jf. metodeafsnittet s. 21 er børneperspektivet ikke repræsenteret grundet et etisk hensyn, men fraværet skyldes ligeledes, at der i empirien kun optræder ét tilfælde, hvor et barn har modtaget en mere direkte hjælp i form af samtaler med en ansat. Under specialeprocessen er der således kun 1 ud af de 12 børn, der er tilknyttet familieafdelingen, som *direkte* har modtaget hjælp i form af et samtaleforløb ud over en mere *indirekte* hjælp som muligheden for samvær med den afsonende forælder, alle børnene modtager. Da de afsonende informanter spørges ind til, hvorfor deres børn ikke modtager terapeutisk behandling, er forklaringerne bl.a., at det var meningen men aldrig blev iværksat, at barnet deltager i andet behandlingstilbud eller at der ikke var tid nok (Interview IV s. 8, John; interview VII s. 4, Britt). Når familieafdelingen yder en terapeutisk- og samtaleorienteret hjælp, er denne hjælp i mange tilfælde kun rettet mod den afsonende forælder og dertilhørende partner. At størsteparten af børnene ikke inddrages mere direkte i behandlingsforløbet er dog ikke ensbetydende med, at de ikke drager fordel af hjælpen, forældrene får. Børnene drager nytte af indsatsen i mere indirekte forstand, da forældrene netop styrkes i at varetage opgaven som forælder. Derfor er familieafdelingens hjælp til børnene medierende gennem den hjælp, forældrene modtager. Med det orienterende begreb *familieparadigme* kan der i en mere kritisk udlægning stilles spørgsmålstegn ved, om børnene ikke bør inddrages mere direkte i denne del af familieafdelingens indsats, da de er en del af familien og derfor også må betragtes som *signifikante andre*. Børnenes holdninger og værdier udgør også en central del af det samlede familieparadigme. Således kan børnenes manglende inddragelse anses som en negligerende af dem som selvstændige aktører. Børnene udgør en vigtig del af familien og har dermed også en stemme i, hvordan familielivet skal konstrueres på den anden side af den enkelte forælders løsladelse.

Med øjne på familien

Når den fængslede takker ja til et ophold på familieafdelingen, er motivationen bag ofte rettet mod børnene og muligheden for samvær (Interview VIII s. 1, Allan; interview VII s. 1, Britt). Men i dette ja takkes ligeledes indirekte ja til, at systemet kan få et indblik i, hvordan og hvorledes det står til hos den enkelte familie:

"Fordi dét at hele familien bliver inddraget kræver også, at kommunen siger ja og måske kan få nogle øjne på familien, som man ikke ønsker. Så man bliver jo ikke længere så anonym i det kommunale system, når man har sagt ja til at være her" (Interview III s. 5, Susanne)

I empirien ses der eksempler på, at blandt tidligere og nuværende beboere er der en bevidsthed om, hvordan familieafdelingen udgør et bindeled, hvor de ansatte observerer og af-rapporterer til de enkelte kommuner. En tidligere beboer udtrykker det således:

"Og så har det betydet, at de ting, som kommunen var bange for – fordi jeg har siddet for de ting, som jeg har gjort – at det kunne blive fejlet om bordet, fordi de kunnet fortælle, at sådan var det ikke (...) fordi de ting jeg har gjort, har jo gjort, at kommunen var bange for, at jeg ikke kunne tage vare på mine børn. Så det har jeg kunne vise dem, at selvfølgelig kunne jeg godt det. Jeg tror, at hvis jeg havde siddet i et almindeligt fængsel, så var jeg ikke sikker på, at jeg havde haft dem fuld tid nu. Det tror jeg faktisk ikke, jeg havde. Så det har jo været alt for mig" (Interview VII s. 13, Britt)

Ifølge Britt var der meget på spil, idet opholdet på familieafdelingen har været afgørende for, at hun i dag har sine børn på fuld tid. For Britt har familieafdelingen udgjort et talerør til kommunen, hvorigennem hun har kunne vise sit værd som forælder. Ud fra Britts betragtning kan overvågningen retrospektivt betragtes som afgørende i positiv forstand, idet familieafdelingen har været udslagsgivende for, hvordan Britts familieliv har udformet sig. Empirien viser dog også, hvordan denne bevidsthed om de ansattes observeren ligeledes medfører et pres på hverdagen:

"Selvom jeg altid har været klar over at, hvis der var noget jeg kunne, så var det at passe mine børn. Men jeg følte virkelig deroppe (læs: familieafdelingen), at det kunne jeg ikke. Jeg skulle hele tiden tænke over, gør jeg nu det her forkert, eller gør jeg det rigtigt" (Interview VII s. 7, Britt)

Med det orienterende begreb *disciplinering* kan ovenstående betragtes i lyset af Foucaults distinktion mellem *indre* og *ydre kontrol*. Familieafdelingen som bindeled til kommunen kan anses som en ydre kontrol, hvor beboerne overvåges. Her sikres, at beboerne er i stand til at varetage opgaven som forældre, og at børnene ikke mistrives. I ovenfornævnte udtalelse kan der endvidere også anskues en indre kontrol. At Britt skal tænke over, hvad hun gør rigtigt og forkert, signalerer at hun er bevidst om, at der er øjne, som hviler på hende. Udtalelsen indikerer, at hun ønsker at fremstå som den bedste udgave af sig selv, og indirekte at leve op til de normative forventninger, der er til hende som forælder. Den ydre kontrol gør således beboerne bevidste om deres egen positionering, som derved internaliserer sig i deres kroppe, hvilket

kommer til udtryk ved en indre kontrol i form af en adfærdskorrektion. Med et begreb lånt fra Goffman kan denne adfærd også betegnes som en *indtryksstyring* – et begreb der forklarer, hvordan individet indtager en rolle for derved at kontrollere egen adfærd og ageren for at undgå en utilsigtet modtagelse af ens handlinger. I Goffmans optik kan der argumenteres for, at Britt er bevidst om konsekvenserne af en uhensigtsmæssig adfærd, hvorfor hun indtager en rolle, hvor hun ikke giver et upassende indtryk til de ansatte (Goffman 2014: 227ff).

Behovet for denne optræden modstiller sig imidlertid også med beboernes erfaringer fra fængsler, de tidligere har afsonet i. Hvor den ydre kontrol opleves som mere omfattende, ses derimod ingen tegn på indre kontrol. To tidligere beboere siger følgende om dét at sidde i fængsel: *"Når du er vant til at sidde i fængsel, der er du jo gearret helt ned. Nærmest gået i dvale"* (Interview VIII s. 2, Allan) og *"jamen man bliver kraftedeme så afstumpet"* (Interview VI s. 10, Marianne). Citaterne eksemplificerer, at afsoning i fængsel kan frembringe en passivitet, der står i kontrast til Britts udtalelse. Således tyder det på, at familieafdelingen frembringer en indre kontrol blandt beboerne, som ikke i samme grad optræder i fængslerne.

Slutteligt på denne analysedel kan det fremhæves, at på Pension Hammer Bakkers familieafdeling tilbydes en indsats, hvor hele familien inddrages i hjælpen for at genkonstruere et familieliv. Når indsatsen også inddrager andre familiemedlemmer end den afsonende forælder, skyldes det først og fremmest, at straffen rammer bredere, hvorfor der kan være et behov for hjælp til den dertilhørende familie. Med inddragelse af partnere iklædes forældrene sammen opgaven, som venter dem, når den afsonende forælder løslades og vender hjem. Denne proces kræver også, at partneren er indstillet på at modificere egne holdninger og værdier. Familieafdelingens indsats kan dermed betragtes som resocialiserende – ikke kun for den afsonende beboer, men også den dertilhørende familie. Med andre ord er kombinationen af et familiebehandlingstilbud i en resocialiserende institution meningsgivende for familiernes fremtid, idet familieinddragelse er resocialiserende i sig selv. Ydermere ses at størsteparten af familieafdelingens børn ikke modtager behandling i form af samtaleforløb. Børnene konstrueres således som en del af familien igennem den hjælp, forældrene modtager. At en større andel børn ikke inddrages direkte i samtaleforløb kan anses som problematisk, da de også udgør en vigtig del af familien, og derfor kan have en mening om, hvordan familielivet skal genkonstrueres efter den afsonendes forælders hjemkomst. Når familien inddrages i pensionens familieindsats, åbner dette endvidere muligheden for, at kommunen, via familieafdelingen, kan få et indblik i

familiens tilstand. Pensionens familieafdeling kan dermed ansues som et talerør til kommunen. Familieafdelingens øjne udgør dermed en ydre kontrol, der også medfører en indre kontrol, da beboerne er bevidste om, at disse øjne hviler på dem, hvilket også har en normaliserende funktion.

Analysedel III – Familieafdelingens liminale rammer

En udslusning tilbage til livet

Under et fængselsophold er den enkelte afsoner afskåret fra det gængse samfund samt dets normer og regler og må nu indordne sig under nye og skærpede forhold i fængslet. En vigtig del af arbejdet på Pension Hammer Bakkers familieafdeling består således i at udgøre leddet imellem fængslet og friheden, for derved at gøre overgangen mere skånsom så den afsonende igen rustes til at begå sig i samfundet. I den sammenhæng er det relevant at belyse familieafdelingen inden for rammerne af en udslusningspension for at forstå, hvordan familierne hjælpes. Med kravlegården som metafor beskriver en ansat de rammer, familieafdelingen tilbyder som udslusningsinstitution:

Det (læs: familieafdelingen) er kravlegården, inden man skal ud i den rigtige verden. I kravlegården er der mulighed for at øve en masse ting, fordi der bliver man passet på. Og der er altid nogen til at hjælpe en med at rejse sig op igen – til at ligge madrasser og sætte dimser på kanterne, sådan man ikke slår sig, når man falder, inden man kommer ud i den rigtige verden (...) En familiekravlegård, hvor man kan få rettet op på de ting.. De ting der er svære nu, de var sikkert også svære, inden de kom ind. Så det er jo med at få rettet op på dem, inden man kommer ud” (Interview I s. 9, Hanne)

Citatet illustrerer en praksis, hvor beboerne og deres familier kan få hjælp inden for nogle trygge rammer. Som den ansatte påpeger, kan fortidens udfordringer fortsat volde problemer, hvorfor det er vigtigt at få rettet op på disse inden en løsladelse. Med *resocialisering* som orienterende begreb kan familieafdelingen som kravlegård betragtes som et praksiseksempel på, at resocialiseringen ikke finder sted i et isoleret vakuum, som Daly også fremhæver. Med de ansatte på sidelinjen foregår resocialiseringsprocessen derimod under monitorerede forhold inden for kravlegårdens rammer. Her er der plads til at konfrontere fortidens udfordringer, for her er trygt og altid hjælp og støtte at hente. Familieafdelingens rammer fordrer dermed

en resocialiseringsproces, der ruster den enkelte beboer til at blive resocialiseret tilbage til samfundet.

Med Dalys teori advokerer familieafdelingen ligeledes for et processuelt perspektiv af den enkelte beboer. I overgangen fra fængsel til frihed anerkendes vigtigheden af at rette op på fortidens udfordringer, for derved at styrke den enkelte beboer til at håndtere fremtidige udfordringer. Resocialiseringsbegrebet bør således forstås bagudrettet, da det rækker ud over opholdet på familieafdelingen, idet fortidens udfordringer inddrages og håndteres som en del af behandlingen i udslusningen. Som udslusningsinstitution udgør familieafdelingen en ramme, hvor det anses som vigtigt at forholde sig til disse udfordringer i overgangen fra fængsel til frihed. Med udgangspunkt i disse overvejelser fremhæver en ansat desuden, hvorfor familieafdelingen er vigtig i denne overgang:

"Jamen det er fordi, der er rigtig stor forskel på at sidde i fængsel og så være ude i friheden (...). Så det her med ligeså stille at vænne sig til, at der faktisk ikke er tremmer for vinduerne, døren er ikke låst, at man kan komme ned i Brugsen og handle, hvor der er mange mennesker, at man kan gå en tur i skoven, at man kan få besøg af venner og familier, uden de skal igennem et bur og alle de her ting som visitation, der nu sker, når man skal på besøg i fængslet. Alle de ting er jo med til at gøre, at det bliver nemmere for familierne, eller den enkelte indsatte, og komme ud i friheden igen"

(Interview I s. 9, Hanne)

Som udslusningsinstitution udfylder familieafdelingen en korridor, der forbinder overgangen fra fængsel til frihed. Jf. specialets orienterende begreb *liminalitet* kan familieafdelingen betragtes som en liminal fase, der forbinder denne overgang. Fængslet repræsenterer dermed et regelsæt med aflåste døre, tremmer mv., som står i kontrast til den frihed, beboerne står overfor i forbindelse med deres løsladelse. Familieafdelingens rammer skaber dermed et rum, hvor der er tid til, at den enkelte beboer kan gennemgå en tilvænningsproces i overgangen fra fængslet til friheden. Med andre ord kan udslusningen betragtes som en proces, der udjævner forskellene mellem fængslet og friheden, og som dermed skaber grobund for resocialisering. For flere af de afsonende informanter er det vanskeligt at tænke et afsoningsforløb foruden et ophold på pensionens familieafdeling. To tidligere beboere italesætter potentielle risici, hvis familieafdelingen ikke havde været en del af deres afsoningsforløb:

"..hvis jeg ikke var kommet på pensionen og bare kommet direkte ud fra fængslet (...) Altså det tror jeg godt nok ville have trukket mange tænder ud. Det ved jeg ikke, om det kunne.. Om jeg

har haft det overskud til at arbejde så meget med at finde sammen igen (læs: som familie), fordi jeg havde jo arbejde ved siden af, og det er også rimelig vigtigt at have det arbejde. Så overskuddet det tror jeg ikke havde været der så meget” (Interview VIII s. 3, Allan)

”Det er jo lidt den der Olsenbanden-film. Man står lige pludselig på gaden med en pose i hånden, og så er man løsladt. Og hvad så? Jamen så tyer man jo tilbage til det, man kender” (Interview VI s. 13, Marianne)

Den direkte overgang fra fængslet til friheden kan fremstå overvældende. Retrospektivt kredser Allan og Mariannes bekymringer sig omkring risikoen for at falde tilbage i en kriminel løbebane, og at man ikke kan leve op til forventningerne i rollen som forælder. Imidlertid bør man have i mente, at den direkte overgang fra fængslet til friheden er en realitet for størstedelen af Kriminalforsorgens afsonere, hvor kun en lille andel får tilbudt et pensionsophold (Kriminalforsorgen 2017: 15, 22).

Med familieafdelingen som en liminal fase kan beboerne, i Turners terminologi, betegnes som *transitional beings*. Men i modsætning til Turner der argumenterer for, at nulstilling af den enkelte som en forudsætning for social forandring, arbejder familieafdelingen på anderledes vis ud fra en strategi, der fordrer social forandring. Dermed afviger praksis fra den forståelse, som Turner præsenterer. En beboer eksemplificerer:

Så det er også rigtig positivt – at de (læs: ansatte) er rigtig gode til at fremhæve, når man gør noget godt. Og så vokser man også med opgaven. Det gør man altid, når man får ros – så får man lyst til mere. Men man finder også ud af ”Ja, det var måske rigtigt, det jeg gjorde”. Fordi med forælderrollen, der er jo meget med at prøve sig frem. Så der får man noget feedback, og jeg har nærmest kun været ude for positiv feedback, så på den måde finder man ud af, hvad der er rigtigt, og så bruger man det” (Interview V s. 14, Peter)

I kontrast til Turner kan social forandring, inden for familieafdelingens ramme, opstå ved at bygge oven på det, den enkelte allerede er god til. Når familieafdelingen anskues som en liminal fase, rækker forståelsen af liminalitetsbegrebet ud over Turners udlægning, idet en nulstilling ikke er en forudsætning for social forandring. Derfor kan beboerne inden for rammerne af pensionens familieafdeling nærmere karakteriseres som *possessual beings*, idet den enkelte beboer som udgangspunkt besidder et iboende potentiale, der kan emanciperes ved at bibringe nye perspektiver på egen tilværelse og selvforståelse. For de ansatte består hjælpen således i at mobilisere de kompetencer, der opruster den enkelte forælder.

At afsone... På en efterskole?

Pension Hammer Bakker tilbyder nogle anderledes og mere åbne rammer end Kriminalforsorgens øvrige afsoningsforanstaltninger. Fælles for specialets informanter er, at der hersker en bred enighed om, hvor gode forhold familieafdelingen tilbyder for både afsoning og familiesamvær. Derfor er det interessant at se nærmere på, hvilke rammer Pension Hammer Bakkers familieafdeling tilbyder familierne taget i betragtning af, at familieafdelingen fortsat må anses som en afsoningsinstitution tilhørende Kriminalforsorgen.

En tidligere beboer beskriver det således: *"Altså så har det jo været som et efterskoleophold. Det har været luksus"* (Interview VII s. 1, Britt). Andre informanter anvender beskrivelser såsom et højskoleophold, et bofællesskab, Blå Stue i børnehaven eller ferieagtigt (Interview V s. 2, Peter; interview VI s. 3, Marianne; interview I s. 1, Hanne). Informanternes beskrivelser kan sammenholdes med forskningsbidrag præsenteret i indledningen s. 3, hvor de danske fængsler fremstilles som "eventyrlige" (Fransen 2017). Endvidere kan informanternes beskrivelser af familieafdelingen understøttes af feltnoter fra observationslogbogen:

Selvom jeg kun har opholdt mig på pensionens familieafdeling i en meget kort periode, så kan jeg virkelig sætte mig i deres sted, for stedet – rammerne, faciliteterne, personalet – minder om alt andet, end hvad jeg vil forbinde med en afsoningsinstitution
(Observationslogbog s. 5)

Empirien illustrerer, at familieafdelingens rammer afviger fra forhold, man forbinder med et fængsel. Formålet med dette er, at den afsonende forælder gradvist tilvænnes tilværelsen udenfor fængslet, jf. analyseafsnit 'en udslusning tilbage til livet' s. 64. Tilsvarende må informanternes beskrivelser tolkes i sammenhæng med, at de har børnene for øje, når rammerne frembringer udsagn som *"luksus"* eller *"ferieagtigt"*. For på familieafdelingen er der plads til børnene og dermed, at man kan være sammen som familie:

"..det betyder ufattelig meget.. Altså det med at være sammen med ens børn, som ikke bare er i et besøgslokale på 3 timer... Det her kan blive en dagligdag sammen med børnene. Vi sover sammen, står op om morgenen, vi laver nogle ting sammen, spiser aftensmad, vi putter og sover sammen igen. Så det er en rytme, man kommer ind i – ligesom man var derhjemme"
(Interview V s. 1, Peter)

I kontrast til øvrige fængsler og arresthuse beboerne tidligere har afsonet i, muliggør pensionens familieafdeling, at familierne kan være sammen i nogle rammer, der minder om hjemmelige forhold. I modsætning til Pösö et al. (2010) – et forskningsbidrag fremlagt i indledningen s. 3 tilbyder Pension Hammer Bakkers familieafdeling således nogle rammer, hvori de pårørende er *institutionelt synlige*. Selvom familieafdelingen er en afsoningsinstitution, er der plads til familierne på pensionens familieafdeling, hvor praksis kan rumme de pårørende. Ydermere skaber dette gode vilkår for resocialiseringen, idet beboerne tilvænnenes forhold, som også venter dem efter endt afsoning. På baggrund af disse refleksioner kan familieafdelingen således betegnes som *en resocialiserende ramme*. Desuden er disse forhold med til at aflive nogle af de myter, der bekymrer de pårørende, bl.a. at far eller mor sidder med en kugle om benet under kummerlige forhold med tremmer for vinduerne (Interview V s. 2, Peter).

At familieafdelingens rammer tilnærmelsesvis minder om forholdene på en efterskole og lignende institutioner, gavner således samværsvilkårene for beboerne og deres familier. Imidlertid åbner det også op for en diskussion af, om de resocialiserende rammer på nogle punkter er med til at udjævne forestillingen om, at familieafdelingen fortsat opfattes som en afsoningsinstitution. En nuværende beboer indrammer denne problematik i følgende udtalelse: *"..omgivelserne og rytmen – det er bare mere hjemmeligt. Altså mere dagligdagsagtigt – på nær man ikke har forpligtelserne. Så det gør det så lidt mere ferieagtigt"* (Interview V s. 2, Peter). Sammenholdt med ovenstående italesætter en ansat, hvilke konsekvenser ovenstående udtalelser har i praksis:

"Jeg tænker faktisk, at det både kan være godt, men måske også lidt skidt, hvis de (læs: beboerne) synes, det bliver for frit. Fordi jeg tror faktisk, at nogle glemmer, at de afsoner her. Og kan også godt synes, at hver eneste gang de skal noget, så er det til diskussion. Hvor lang tid kan de gå, og hvor kan de gå hen? Det tænker jeg nogle gange må være et tegn på, at de har glemt, hvorfor de er her" (Interview III s. 1, Susanne).

Denne problematik giver anledning til at inddrage et nyt orienterende begreb, der kan forklare, hvorfor familieafdelingens resocialiserende ramme kan udfordre hverdagspraksis, hvor beboerne forsøger at forhandle pensionens regelsæt. I værket 'Anstalt og menneske' introducerer Goffman (1967) begrebet *totalinstitution*. Kort introduceret definerer Goffman den totale institution som *"..et opholds- og arbejdssted, hvor et større antal ligestillede individer fører en*

indelukket, formelt administreret tilværelse, afskåret fra samfundet udenfor i en længere periode" (Goffman 1967: 9). Endvidere skal det *totale* forstås som "*.. en barriere mod social samspil eller interaktion med omverdenen og mod det at kunne gå, når man vil, som ofte er direkte indbygget i institutionen, f.eks. låste døre, høje mure, pigtrådshegn, klipper, vandgrave, skove o.s.fr.*" (Goffman 1967: 12). Med denne begrebsafklaring påpeger Goffman desuden selv, at fængslet kan anses som en totalinstitution (Goffman 1967: 9).

Ud fra Goffmans definering kan der på pensionens familieafdeling også anskues totaliserende træk. Familieafdelingen er et opholdssted, hvor beboerne lever en tilværelse relativt afskåret fra det omkringliggende samfund. Afskåret i den forstand at beboerne i en kortere periode bor fast på pensionen, og hvor udgang kræver særlige vilkår eller tilladelser. Familieafdelingen kan dermed ikke karakteriseres som afsondret, da interaktion med omverdenen er mulig. Ydermere er der få aflåste døre, som kun ansatte har nøgler og adgang til, men overordnet kommer det totale ikke direkte til udtryk gennem familieafdelingens fysiske rammer. Således afviger familieafdelingen fra Goffmans opridsning af totalinstitutionen ud fra de fysiske foranstaltninger. Derimod kommer familieafdelingens totaliserende træk til udtryk ved, at beboerne på mange punkter er underlagt en tilværelse som er administreret top-down. Ifølge Goffman er karakteristisk for totalinstitutionen, at hverdagen er skemalagt, og at beboerne skal indgå i påtvungne aktiviteter, hvis formål er at opnå institutionens officielle mål (Goffman 1967: 13). Til trods for at opholdet på familieafdelingen beskrives som "*ferieagtigt*", er hverdagen på familieafdelingen formelt administreret. Heraf kan bl.a. nævnes deltagelse i behandlingsforløb, deltagelse i afdelingens fælles husholdning såsom rengøring, indkøb og madlavning, kontrol af urintest for alkohol og euforiserende stoffer, indskrænkede udgangsforhold mv. Jf. afsnittet 'præsentation af case' s. 11 kan en overtrædelse af disse retningslinjer medføre bortvisning tilbage til fængslet.

Med ovenstående betragtninger kan der argumenteres for, at familieafdelingens rammer både besidder totaliserende såvel som resocialiserende træk, og derfor udvikles begrebet *hybridinstitution* som rammesættende herfor. Som orienterende begreb er *hybridinstitution* udviklet på baggrund af det orienterende begreb totalinstitution i samspil med specialets empiri og kan hjælpe med at specificere, hvorfor familieafdelingens rammer også fremmer en ambiguitet, eftersom det resocialiserende og totaliserende på mange punkter fremstår modstridende. På den ene side kan det anses som gavnligt, at familieafdelingen tilbyder en resocialiserende ramme, da det skaber gode samværsvilkår for familierne og grobund for resocialisering. Men

omvendt er det resocialiserende med til at udjævne det totaliserende regelsæt, der medfølger en afsoningsinstitution. En konsekvens af familieafdelingens resocialiserende rammer er derfor, at beboerne udfordrer og søger frihedsgraderne for deres afsoning. Med disse overvejelser i mente kan pensionens familieafdeling derfor betegnes som en hybridinstitution – hverken en totalinstitution eller en institution med efterskolelignende forhold, men et sted midt imellem.

Straf = resocialisering?

At familieafdelingen kan anses som en hybridinstitution åbner ligeledes op for en diskussion omkring Kriminalforsorgens ærinde om at fuldbyrde straf. Kort forinden specialets påbegyndelse foretages en ændring af straffelovens udgangsbekendtgørelse, som får konsekvenser for beboernes hverdag på familieafdelingen. Med daværende justitsminister Søren Pape Poulsen skærpes reglerne for udgang og gruppevis udflugter (Retsinformation 2019) – to forhold der er med til at indskrænke familieafdelingens resocialiserende rammer. En nuværende beboer udtrykker sin utilfredshed omkring disse skærper:

"Vi må ikke have nogen fornøjelse, og det er jo indskrænkende helt vildt, og det forstår børn ikke (...). Så hele fundamentet for at være her og have en såkaldt rehabilitering – altså hvor man skal prøve at integrere den gamle hverdag – den forsvinder. Fordi fundamentet er simpelthen ikke tilstede for, at man kan have en hverdag. Du har jo heller ikke en hverdag, hvor du sidder indenfor husets fire vægge. Så bliver børn jo skøre i hovedet"

(Interview V s. 4, Peter)

Efter indførelse af de skærpede regler om udgang på familieafdelingen afspejler rammerne i mindre grad den hverdag, der venter familierne efter endt afsoning. Ifølge Peter medfører de skærpede udgangsforhold dårligere vilkår for resocialisering. Endvidere relaterer dette sig til spørgsmålet om, hvad formålet med straf er. For udover at fuldbyrde straf har Kriminalforsorgen ligeledes til opgave at resocialisere den enkelte ved at støtte og motivere den dømte til et liv foruden kriminalitet. En tidligere afsonende beboer beskriver, hvordan fængslernes rammer ikke udfylder denne resocialiserende funktion:

"Jeg tror, at hvis jeg var kommet dertil (læs: fængsel), så havde det nok været en del sværere at bryde de der kriminelle baner. Fordi det er der, du lærer alle tricksne.."

(Interview VII s. 14, Britt)

Britts udtalelse problematiserer, hvordan fængslerne *ikke* formår at løfte opgaven med at støtte og motivere den enkelte afsoner til en fremtid uden kriminalitet. I analysens afsnit 'at afsoner... på en efterskole?' s. 68 påpeges det, at familieafdelingen, betragtet som en hybridinstitution, frembringer nogle interne konflikter omkring grænsedragninger af reglerne blandt familieafdelingens beboere. Imidlertid bør der ligeså stilles spørgsmålstegn ved, om familieafdelingens resocialiserende rammer også kan frembringe konflikter på et mere strukturelt niveau. At afsoning også kan indebære fornøjelser kan være modstridende i forhold til en samfundsmæssig retsfølelse og kan endvidere vække holdninger til livs omkring, hvor balancen går mellem bekvemmelig afsoning og opretholdelse af en samfundsmæssig retsfølelse. Derfor bør det overvejes, hvad formålet med straf i det danske retssystem er, og i den forbindelse kan man stille sig kritisk overfor, om disse stramninger af beboernes udgangsforhold er på sin plads eller problematisk i dilemmaet mellem resocialiseringen af lovovertræderen og en samfundsmæssig retsfølelse.

Når de liminale rammer overskrides

"Altså når vi starter, så starter vi med at gøre dem klar til at slutte" (Interview I s. 7, Hanne). Med denne udtalelse fastslår en ansat familieafdelingens kerneopgave; at forberede og ruste beboerne og deres familier på den fremtid, som venter dem efter endt afsoning. Glæde, håb og drømme om en fremtid foruden kriminalitet er nogle af de forventninger, specialets tidligere og nuværende afsonere udtrykker omkring deres løsladelse (Interview IV, John s. 7; interview VII s. 13, Britt). Imidlertid viser empirien også, at forventningerne til friheden også er forbundet med frygt og mere tvivlende følelser:

"Det er egentlig den frygt jeg har, selvom der er tid til, at jeg skal ud. Men jeg er satme bange for at komme ud, og at det skal brase, og jeg bliver bombet med alle de ting, jeg skal.. En ting er bare at skulle vænne sig til at skulle ud og være der for min søn" (Interview IV s. 7, John)

Frygten er baseret på tanker om de praktiske gøremål, der venter forude, og som kan overrumple al tid og overskud, som burde være rettet mod de familiære relationer. En tidligere

beboers tilbageblik på tiden kort efter løsladelsen tegner ligeledes et billede af en svær periode:

"Det var lidt skræmmende. Det var svært. Det var virkelig svært i starten (..) Jamen bare med at komme ud igen. Der er så mange ting, man selv skal finde ud af; at lave og papirer, ansøgninger og kommunen" (Interview VIII s. 9, Allan)

De to citater viser, at selvom familieafdelingens arbejde er fokuseret på selve pensionsopholdet, kan der i tiden efter løsladelse fortsat eksistere et behov for familieafdelingens hjælp. I de tilfælde hvor en kommune overtager sager vedrørende en beboer, og hvor det fortsat vurderes, at der er behov for ekstra støtte, tilbyder pensionen et efterværn, hvor der fortsat kan ydes hjælp til de udfordringer, den nye hverdag bringer. Ydelsen er et kommunalt tilkøb af pensionen, og hjælpen finder sted som hjemmebesøg, terapeutiske konsultationer på familieafdelingen eller telefonisk afhængig af den enkeltes behov og geografiske afstand fra pensionen (Interview I s. 8, Hanne). Med det orienterende begreb *liminalitet* kan der argumenteres for, at efterværnet overskrider forestillingen om, at familieafdelingen kan betragtes som en isoleret og tidsafgrænset fase. Som Allans udtalelse eksemplificerer, kan tiden efter løsladelse placere den løsladte i en yderst sårbar position, idet vedkommende skal finde en ny plads i tilværelsen uden for Kriminalforsorgens varetægt. Ydelsen om efterværn rummer hermed en forståelse for, at den enkelte, i tiden efter afsoning, fortsat er blottet og dermed påvirkelig overfor social forandring. Med andre ord overskrider familieafdelingens hjælp den liminale fase, idet potentialet for social forandring rækker ud over et ophold på familieafdelingen. I dette speciale bør social forandring således betragtes i bredere forstand, end teoretiseringen Turner fremsætter, hvor social forandring afgrænses og kun optræder i det liminale felt.

Ovenstående betragtninger relaterer sig til en mere grundlæggende forståelse af måden, hvorpå familieafdelingen resocialiserer beboerne. Jf. analyseafsnittet 'en udslusning tilbage til livet' s. 64 argumenteres der for, at familieafdelingens indsats er processuel med et bagudrettet fokus, idet hjælpen tager afsæt i fortidens udfordringer. Tilsvarende viser familieafdelingens efterværn, at resocialiseringsbegrebet ligeledes har relevans i et fremadrettet perspektiv, eftersom familieafdelingens indsats kan fortsætte efter løsladelse og dermed overskrider selve pensionsopholdet. Med nedenstående udtalelse påvises, hvorfor et efterværn kan være aktuelt: *"..de her mønstre er så indgroede i dem (læs: afsonende beboere), at de falder hurtigt tilbage i gammel adfærd og gamle vaner"* (Interview II s. 9, Kirstine). At afsone sin straf er ikke

ensbetydende med, at gammel adfærd og vaner ændres, da det kriminelle tankesæt kan være dybt forankret i den enkelte. Forståelsen af resocialisering i familieafdelingens arbejde er dermed i overensstemmelse med Dalys udlægning af begrebet, hvor det betragtes som et processuelt fænomen. Med andre ord anerkendes det, fra familieafdelingens side, at der fortsat kan eksistere et behov for en fortsat hjælp og støtte efter endt afsoning.

Når beboerne over en længere periode har været tilknyttet familieafdelingens indsats, kan det i nogle tilfælde være vanskeligt at afbryde kontakten hertil. Specialets informanter beretter om tidligere afsonende beboere, der fortsat holder kontakten til familieafdelingen. Nogle genbesøger familieafdelingen, mens andre ringer i ny og næ - blot for at hilse på, og høre hvordan og hvorledes det står til eller for at give en opdatering på egen tilværelse (Interview I s. 8, Hanne; interview VII s. 15, Britt). I andre tilfælde kan der fortsat eksistere et behov for hjælp til trods for, at et eventuelt efterværn er ophørt:

"Det har jo fyldt meget med at komme ud og skal stå på egne ben, hvor jeg ikke bare lige kan gå hen og sige: "Kan du ikke lige hjælpe mig med det?" Nu står jeg med det hele selv. Men stadigvæk kan jeg godt køre derop (læs: familieafdelingen) og så sige: "Jeg har lige nogle problemer. Kan I ikke lige se på dem?" stadigvæk selvom jeg ikke er tilknyttet deroppe"
(Interview VIII s. 6, Allan)

Med ovennævnte kan der således opereres med en sonderen mellem et *formelt* og et *uformelt efterværn*. Hvor det formelle efterværn karakteriseres ved, at familieafdelingen modtager betaling for ydelsen, er der ikke betaling involveret ved det uformelle efterværn. I forlængelse af ovenstående beretter en ansat om en tidligere afsonende beboer, der flytter tilbage på familieafdelingen for en kort stund (Observationslogbog s. 7). At genoptage et ophold på familieafdelingen sammenlagt med det uformelle efterværn fortæller noget om familieafdelingens betydning for familierne, hvilket også blev bemærket under observationerne:

I mit hoved virker det et eller andet sted tragikomisk, at [beboer nævnes] opsøger hjælp og gerne vil tilbage på pensionen, når alle andre ønsker at bevæge sig den modsatte vej – ud i friheden. Jeg synes, det fortæller noget om stedet, og hvordan hjælpen har en meget stor betydning for denne gruppe af borgere, når beboere ønsker at komme tilbage
(Observationslogbog s. 10)

I relation til det orienterende begreb *liminalitet* karakteriserer Turner stadierne før og efter den liminale fase som stabile. Men i modsætning til Turner kan det med familieafdelingen argumenteres for, at det omvendte gør sig gældende. Når det uformelle efterværn træder i kraft, eller en beboer rykker tilbage på familieafdelingen, kan det være et udtryk for, at familieafdelingen fremstår som en stabil og tryk ramme, hvor hjælpen er nær, som også blev fremhævet i analyseafsnittet 'en udslusning tilbage til livet' s. 63. Friheden er ønskværdig, men medfører også en masse forpligtelser, hvor den enkelte står til ansvar for egen tilværelse. I nogle sammenhænge kan friheden derfor fremstå mere kaotisk og ustabil, end rammerne på familieafdelingen. Dette er således med til at understrege hvor tryk en ramme familieafdelingen tilbyder.

Med et kritisk blik kan der endvidere stilles spørgsmålstejn ved, om familieafdelingens hjælp ruste beboerne tilstrækkeligt til livet efter endt afsoning, når beboere vælger at flytte tilbage, og et uformelt efterværn bliver aktuelt. Ligeledes kan kritikken også rettes mod, om kommunen yder en tilstrækkelig service og er i stand til at over- og varetage denne type borgeres udfordringer, når tidligere afsonende beboere fortsat opsøger hjælp på pensionens familieafdeling.

Afsluttende for analysens tredje del kan familieafdelingen betragtes som korridoren, der forbinder overgangen fra fængsel til frihed, og som dette bindeled overskrider familieafdelingens hjælp grænserne herimellem. Når indsatsen rækker udover selve opholdet på familieafdelingen, vidner dette om en indsats, hvor det anerkendes, at resocialiseringen bør betragtes som processuel. Her fremtræder familieafdelingens efterværn som et eksempel på, at resocialiseringsprocessen fortsat gør sig gældende efter løsladelse fra familieafdelingen. Med både totaliserende såvel som resocialiserende træk kan familieafdelingen ligeledes karakteriseres som en hybridinstitution, der både skaber gode vilkår for resocialiseringsprocessen og samvær med familien, idet rammerne er med til at udjævne forskellene mellem fængsel og frihed. Imidlertid er en ulempe, at rammernes resocialiserende træk er med til at udviske forståelsen af familieafdelingen som en afsoningsinstitution, og dette medfører, at beboerne søger mulige frihedsgrader i reglerne for deres afsoningsforløb. Dette skaber også et dilemma på et strukturelt plan i forhold til, hvor grænsen går for bekvemmelig afsoning og resocialisering af den afsonende.

Konklusion

Formålet med nærværende speciale har været at undersøge, hvordan konstellationen af et familiebehandlingstilbud praktiseres indenfor rammerne af en af Kriminalforsorgens udslusningsinstitutioner. Med afsæt i Pension Hammer Bakkers familieafdeling som case har specialet undersøgt, hvordan familieafdelingen som indsats hjælper en række familier, når de for en stund befinder sig imellem fængslet og friheden grundet en forælders afsoningsdom. Uddybende har specialets omdrejningspunkt været at undersøge familieafdelingens praksis, samt hvilken betydning familieafdelingens indsats har for familier med tilknytning hertil. Med specialets afsluttende kapitel er formålet at besvare følgende problemformulering:

***Hvordan hjælpes familierne til at genkonstruere et familieliv som en del af resocialiseringsindsatsen på Pension Hammer Bakkers familieafdeling
– og hvilken betydning har denne hjælp for familierne?***

På baggrund af specialets analyse kan det konkluderes, at familieafdelingens hjælp kan betragtes som en blød selvledelsesform, hvor familierne guides til *selv* at finde det meningsfulde frem i hjælpen for derved at oparbejde eksisterende potentialer, der kan være til gavn for netop deres familie. På familieafdelingen er der således en forventning om, at beboerne og deres familier selv tager aktiv del i indsatsen, og dermed ansvarliggøres som en del af processen. I den forbindelse er et centralt empirisk fund, at familieafdelingens hjælp først bliver virksom i relationen mellem familieafdelingens ansatte og familier. På Pension Hammer Bakkers familieafdeling kommer dette til udtryk, når relationen mellem ansatte og beboere *ikke* opleves som god, hvilket skaber dårlige betingelser for hjælpen – såvel for de ansatte ift. at vejlede familierne på mere følsomme områder som for beboernes velvilje til at modtage hjælp. Et empirisk fund fra specialet er, at særligt når hjælpen vedrører børneopdragelse og praktiseres under børnenes tilstedeværelse, positioneres forældrene i et dilemmapræget felt mellem de ansatte og deres børn, som udfordrer forælderrollen i deres arbejde med at gen-

konstruere en relation til deres børn. Dette opleves som udfordrende og bliver derved hæmmende for, at hjælpen kan praktiseres.

Imidlertid kan der fra specialets analyse også udledes, hvordan familieafdelingens hjælp kan anskues som en normaliseringsproces, der standardiserer beboernes oplevelser af familieafdelingens hjælp. Familierne indoptager familieafdelingens værdier, og dermed kan familieafdelingens hjælp også betragtes som en institutionaliseret afretning, hvor familiernes adfærd, holdninger og værdier tilpasses det samfund, som venter dem på den anden side af pensionsopholdet. På den ene side opleves hjælpen som et individuelt behandlingstilbud, der hjælper beboerne og deres familier med både kriminalitets- og familierelaterede problemstillinger, hvor hjælpen tager afsæt i de udfordringer, den enkelte familie står overfor. På den anden side har hjælpen ligeledes en normaliserende funktion, der afretter beboerne som gode forældre og ikke-kriminelle samfundsborgere.

Specialets fund peger desuden på, hvordan genkonstruktionen af familielivet sker i kraft af, at familieafdelingens indsats rettes mod begge forældre. I familieafdelingens praksis inddrages beboernes partnere aktivt, hvormed forældrene sammen ikklædes opgaven som familie. Her er familiebehandlingen en central hjælp, hvor genkonstruktionen af familielivet er en forhandlingsproces parrene imellem. Dette betyder, at begge parter må tilpasse egen forælderrolle for at imødekomme hinandens ønsker om og forventninger til familielivet, når enten mor eller far vender hjem. Imidlertid viser empirien også, hvordan børnene *ikke* inddrages aktivt i behandlingshandlingsforløbet. Således må genkonstruktionen af familielivet for familieafdelingens børn betragtes som medierende, idet deres udbytte af hjælpen sker gennem den hjælp, forældrene modtager. Når familien inddrages i familieafdelingens praksis viser specialets analyse også, hvordan dette bevidstgør forældrene om, at en overvågning finder sted. De ansattes observationer rummer dermed også en normaliserende funktion, idet det får de afsonende beboere til at agere ud fra en normativ forestilling om den gode forælder.

Specialets analyse indikerer, at resocialiseringen vedrører hele familien, da de pårørende også skal omstille sig til, at far eller mor vender hjem og skal reintegreres som en del af tilværelsen. Når familien inddrages i resocialiseringsindsatsen af den afsonende forælder, styrkes de sammen til at håndtere og derved modstå de udfordringer, der venter dem som familie efter endt afsoning. Med Pension Hammer Bakker som case er det i specialet blevet tydeligt, hvor-

dan afdelingens familieinddragende indsats er resocialiserende i sig selv. Fra specialets analyse kan det ligeledes udledes, hvordan familieafdelingen som en resocialiserende indsats rækker ud over det afgrænsede pensionsophold. Dette ses ved muligheden for efterværn, hvor familieafdelingen fortsat hjælper familierne efter endt pensionsophold.

Med udgangspunkt i hvilken betydning hjælpen har for familierne, viser specialets analyse, at Pension Hammer Bakkers hjælp er af stor betydning for familierne med tilknytning hertil. Hjælpens betydning bliver særlig tydelig blandt familieafdelingens tidligere beboere, for hvem det er vanskeligt at forestille sig et afsoningsforløb foruden et ophold på familieafdelingen. I enkelte tilfælde bliver hjælpen så betydningsfuld, at det kan være vanskeligt for beboerne at give afkald på denne, hvorfor hjælpen fortsat opsøges hos familieafdelingen efter endt pensionsophold. Imidlertid kan dette også være et udtryk for, at familieafdelingens hjælp ikke er tilstrækkelig til at gøre alle beboere selvhjulpne.

Med en række udvalgte orienterende begreber og casen har det været muligt at skabe en forståelse af, hvordan kombinationen af et familiebehandlingstilbud inden for rammerne af en afsoningsinstitution udfolder sig i praksis. I forlængelse af dette er et centralt empirisk fund, at hjælpen bliver betydningsfuld for familierne, fordi familieafdelingen tilbyder en alternativ afsoningsramme, hvor det er muligt at skabe et meningsfuldt samvær for familierne. Udover at familieafdelingen hjælper familierne ved at tilbyde nogle gode rammer for samvær og resocialisering, viser empirien også, hvordan denne alternative ramme udjævner forestillingen om familieafdelingen som en afsoningsinstitution. Dette kommer til udtryk ved, at beboerne udfordrer og søger frihedsgraderne i regelsættet på familieafdelingen. Selvom familierne oplever rammerne som gode, skaber disse også utilfredsheder blandt beboerne. Med konstellationen af et familiebehandlingstilbud inden for rammerne af en resocialiseringsindsats opleves dette som udfordrende ved praksis blandt familieafdelingens ansatte.

Med ovenstående delkonklusioner kan det slutteligt konkluderes, at Pension Hammer Bakkers familieafdeling langt hen ad vejen formår at hjælpe familierne med genkonstruktionen af et familieliv indenfor en resocialiserende ramme. Tilsvarende peger konklusionen også på, at der er flere forhold ved familieafdelingens praksis, som er udfordrende for, at hjælpen får en ønskelig virkning. Dette medfører, at det for beboerne kan være vanskeligt at navigere i Kri-

minalforsorgens både-og tilgang, hvor kunsten er at balancere mellem det hårde og det bløde. Fælles for flere af disse udfordringer er, at de leder tilbage til relationen mellem de ansatte og beboerne. En relation der som udgangspunkt opleves som god, men hvori der også optræder en grundlæggende asymmetri. Familieafdelingens ansatte medbringer hver især forskellige fagprofessionelle baggrunde og personligheder, men i deres arbejde bliver det centralt, at de gør sig overvejelser om, hvordan de positionerer sig i relationen, når hjælpen praktiseres. For når hjælpen praktiseres i en asymmetrisk relation, rejses en række problemstillinger, der lægger op til overvejelser om, hvordan, hvornår og i hvilket omfang de ansatte bør hjælpe familierne. Det er derfor vigtigt, at familieafdelingens ansatte er i stand til at håndtere denne asymmetri, for derved at tilnærme sig en forståelse af hjælpens karakter. Blandt familieafdelingens ansatte vil en klarhed om dette være til gavn for, hvordan beboerne skal navigere inden for rammerne af familieafdelingens praksis for derved at skabe bedre forudsætninger for, at hjælpen bliver virksom. På baggrund af dette kunne det i et fremtidigt forskningsperspektiv være relevant at foretage et aktionsforskningsstudie med det formål at undersøge og opkvalificere relationsarbejdet mellem ansatte og beboere inden for rammerne af Kriminalforsorgens familieafdelinger. Ovennævnte refleksioner kan betragtes som en fremadrettet handlingsanvisning for Pension Hammer Bakkers familieafdeling. Man kan dog antage, at både specialets fund samt disse refleksioner også kan være til gavn for aktører i andre afsoningsinstitutioner hos Kriminalforsorgen eller lignende aktører, der på den ene eller anden vis beskæftiger sig med udsatte borgergrupper eller familieinddragende indsatser.

Litteraturliste

Albek, Elisabeth & Fie Pathuel Jørgensen, Louise Rønne Jensen, Christine Sondrup, Line Søby Vestergaard (2015): *Pensionerede kriminelle? Et kvalitativt feltstudie af udslusningen på Pension Hammer Bakker*, Aalborg: Aalborg Universitet.

Antoft, Rasmus & Heidi Houlberg Salomonsen (2012): "Casestudier af organisationer som dynamisk proces" I Jacobsen, Michael Hviid & Sune Qvotrup Jensen (red.): *Kvalitative udfordringer*. 1. Udgave. 1. Oplag, København: Hans Reitzels Forlag.

Arditti, Joyce A. (2003): "Locked Doors and Glass Walls: Family Visiting At a Local Jail", *Journal of Loss and Trauma*, 8, 2003: 115-138.

Bales, William D. & Daniel P. Mears (2008): "Inmate Social Ties and the Transition to Society. Does Visitation Reduce Recidivism?", *Journal of Research in Crime and Delinquency*. Vol. 45 No. 3, 2008: 287-321.

Bengtsson, Tea Torbenfeldt (2012): *Youth Behind Bars: An Ethnographic Study of Youth Confined in Secure Care Institutions in Denmark*. København: Københavns Universitet.

Billund, Lise (2016): *Arbejde og samarbejde i tvangsbårne relationer. Et relationsteoretisk perspektiv på fængselsbetjentfaget*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.

Bondeson, Ulla (1989): *Prisoners in Prison Societies*, Somerset: Routledge.

Breton, Margot (1981): "Resocialization of Abusive Parents", *Social Work*, Vol. 26, No. 2, 1981: 119-122.

Brim, Orville Gilbert (1966): "Socialization Through the Life-Cycle" I Brim, Orville Gilbert & Stanton Wheeler (Red.) *Socialization After Childhood*. New York: John Wiley and Sons.

Brinkmann, Svend & Lene Tanggaard (2015): *Kvalitative metoder – en grundbog*. 2. Udgave. København: Hans Reitzels Forlag.

Christensen, Else (1999): *Forældre i fængsel – en undersøgelse af børn og forældres erfaringer*. København: Socialforskningsinstituttet.

Clemmer, Donald (1958): *The Prison Community*. USA: Holt, Rinehardt & Winston.

Collin, Finn (2015): "Socialkonstruktivisme" I Jacobsen, Michael Hviid, Kasper Lippert- Ras-

mussen & Peter Nedergaard (red.) *Videnskabsteori i statskundskab, sociologi og forvaltning*. 3. Udgave. 1. Oplag. København: Hans Reitzels Forlag.

Daly, Kerry, J. (1992): "Toward a Formal Theory of Interactive Resocialization: The Case of Adoptive Parenthood", *Qualitative Sociology*, Vol. 15, No. 4, 1992: 395-417.

Day, Randal (2009): *Introduction to Family Processes*. 5. Udgave. New York: Routledge.

De Vaus, David (2001): *Research Design in Social Research*. London: Sage.

Dencik, Lars & Per Schultz Jørgensen, Dion Sommer (2008): *Familie og børn i en opbrudstid*. København: Hans Reitzels Forlag.

Flyvbjerg, Bent (2010): "Fem misforståelser om casestudiet" I Brinkmann, Svend & Lene Tanggaard (red.): *Kvalitative metoder*. København: Hans Reitzels Forlag.

Foucault, Michel (1994): *Viljen til viden - Seksualitetens historie 1*. København: Det Lille Forlag.

Foucault, Michel (2002): *Overvågning og straf. Fængslets fødsel*. København: Det Lille Forlag.

Fransen, Peter (2017): "The Rise of the Open Prisons and the Breakthrough of the Principle of Normalisation from the 1930s Until Today" I Smith, Peter Scharff & Thomas Ygelvik (red.): *Scandinavian Penal History, Culture and Prison Practice – Embraced By the Welfare State?* London: Palgrave Studies in Prisons and Penology.

Frederiksen, Morten (2015): "Mixed methods-forskning" I Brinkmann, Svend & Lene Tanggaard (red.): *Kvalitative metoder – en grundbog*, København: Hans Reitzels Forlag.

Goffman, Erving (1967): *Anstalt og menneske – den totale institution socialt set*. 10. Oplag, København: Paludans fiol-bibliotek.

Goffman, Erving (1989): "On Fieldwork", *Journal of Contemporary Ethnography*. Vol. 18(2), 1989: 123-132.

Goffman, Erving (2014): *Hverdagslivets rollespil*. 1. Udgave. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Gold, Raymond L. (1958): "Roles in Sociological Field Observations", *Social Forces*, 36, 1958: 217-223.

Hammerlin, Yngve & Charlotte Mathiassen (2006): *Før og nå – om konsekvensene av organisatoriske endringer for samhandling mellom fanger og betjenter i et utvalg av lukkede fengsler*. Oslo: Kriminalforsorgens utdanningssenter KRUS.

Hansen, Nanna Koch (2011): *Muren af tillid. Far, mor & børn i Kriminalforsorgens Familiehus*. København: Københavns Universitet.

Hansen, Nanna Koch (2015): "Når far lige skal spørge de voksne: Paradoksale positioneringer i forbindelse med intensiveret familieinddragelse under udslusning fra fængsel", *Dansk pædagogisk Tidsskrift*, (4), 2011: 16-24.

Heede, Dag (2004): *Det tomme menneske – En introduktion til Michel Foucault*. København: Museum Tusulanums Forlag.

Houck, Katherine D. F. & Ann Booker Looper (2002): "The Relationship of Parenting Stress to Adjustment Among Mothers in Prison", *American Journal of Orthopsychiatry*, Vol. 72(4), 2002: 548-558.

Institut for Menneskerettigheder (2012): *Børneansvarlige i Kriminalforsorgen – Fokus på de indsatte børn*. København

Jacobsen, Michael Hviid (2012): "Adaptiv teori – den tredje vej til viden: En stående invitation til syntesesociologi" I Antoft, Rasmus & Michael Hviid Jacobsen, Anja Jørgensen og Søren Kristiansen (red.): *Håndværk og Horisonter. Tradition og nytænkning i kvalitativ metode*. 1. Udgave. 2. Oplag. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Jacobsen, Michael Hviid & Søren Kristiansen (2001): *Farligt feltarbejde: Etik og etnografi i sociologi*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.

Jacobsen, Michael Hviid & Søren Kristiansen (2018): "Det forbudtes etnografi – om farligt feltarbejde, følelser, ekstremetnografi og situationel etik" I Jacobsen, Michael Hviid & Hanne Louise Jensen (red.): *Etnografier*. København: Hans Reitzels Forlag.

Jensen, Sune Qvotrup (2018): "Etnografi som kriminologisk metode – deltagelse, indlevelse og potentielle problemer i studier af samfundets skyggeside" I Jacobsen, Michael Hviid (red.): *Metoder i kriminologi*. København: Hans Reitzels Forlag.

Justitsministeriet (2017): "Mål og resultatplan for Kriminalforsorgen"
http://www.justitsministeriet.dk/sites/default/files/media/Arbejdsmraader/Ministeriet/kriminalforsorgen_-_maal_og_resultatplan_for_2017_dok2173211.pdf besøgt d. 22. August 2019.

Johnson, Elizabeth I. & Beth Easterling (2012): "Understanding Unique Effects of Parental Incarceration on Children : Challenges, Progress and Recommendations", *Journal of Marriage and Family*, 74, 2012: 342-356.

Knap, Sigrid (2007): *Midtvejsevaluering af Familiehuset på Pension Engelsborg*. København: Direktoratet for Kriminalforsorgen.

Kriminalforsorgen (2008): *Resocialisering med familiebehandling i utraditionelle og hidtil uprøvede rammer. Afrapportering over erfaringerne med implementering af Familiebehandling i Kriminalforsorgen*. København: Direktoratet for Kriminalforsorgen.

Kriminalforsorgen (2016): *Kriminalforsorgens Recidivstatistik 2015*. København: Direktoratet for Kriminalforsorgen.

Kriminalforsorgen (2017): *Statistik 2017*. København: Direktoratet for Kriminalforsorgen.

Kriminalforsorgen (2019): "Familie og børn",
<https://www.kriminalforsorgen.dk/straf/faengsel/familie-og-boern/> Besøgt d. 16. August 2019.

Kriminalforsorgen (2019a): "Pension Hammer Bakker",
<https://www.kriminalforsorgen.dk/steder/pension-hammer-bakker/> Besøgt d. 19. August 2019.

Kristiansen, Søren & Hanne Kathrine Krogstrup (1999): *Deltagende observation*. København: Hans Reitzels Forlag.

Kvale, Steinar & Svend Brinkmann (2009): *Interview – Det kvalitative forskningsinterview som håndværk*. 2. Udgave. København: Hans Reitzels Forlag.

Layder, Derek (1998): *Sociological Practice. Linking Theory and Social Research*. London: Sage Publications Ltd.

Minke, Linda Kjær (2010): *Fængslets indre liv*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Molbech, Anette (2009): *De dømtes børn. En historie om Familiehuset Pension Engelsborg*. København: Direktoratet for Kriminalforsorgen.

Murray, Joseph & David P. Farrington (2008): "Parental Imprisonment: Long-lasting effects on Boys' Internalizing Problems through the Life", *Development and Psychopathology*, 20, 2008: 273-290.

Nesmith, Ande & Ebony Ruhland (2008): "Children of Incarcerated Parents: Challenges and Resiliency in Their Own Words", *Children and Youth Services Review*, 30, 2008: 1119-1130.

Oldrup, Helene & Signe Frederiksen, Sofie Henze-Pedersen, Rikke Fuglsang Olsen (2016): *Indsat far udsat barn? Hverdagsliv og trivsel blandt børn af fængslede*. København: SFI.

Poehlmann, Julie & Danielle Dallaire, Ann Booker Loper, Leslie D. Shear (2010): "Children's contact with their Incarcerated Parents. Research Findings and Recommendations", *American Psychologist* 65(6) 2010: 575-598.

Pösö, Tarja & Rosi Enroos, Tarja Vierula (2010): "Children Residing in Prison With Their Parents: An Example of Institutional Invisibility", *The Prison Journal*, 90(4) 2010: 516-533.

Rasborg, Klaus (2004): "Socialkonstruktivismen i klassisk og moderne sociologi" I Fuglsang, Lars & Poul Bitsch Olsen, Klaus Rasborg (red.): *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne. På tværs af fagkulturer og paradigmer*. 3. Udgave, 2. Oplag. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Reiss, David (1981): *The Family's Construction of Reality*. Cambridge: Harvard University Press.

Retsinformation (2019): "Bekendtgørelse om udgang til indsatte, der udstår fængselsstraf eller forvaring i kriminalforsorgens institutioner (udgangsbekendtgørelsen)", <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=207401> Besøgt d. 23. Juli 2019.

Riis, Ole (2012): *Samfundsvidenskaberne i praksis – Introduktion til anvendt metode*. København: Hans Reitzels Forlag.

Smith, Peter Scharff & Janne Jakobsen (2010): *Når straffen rammer uskyldige – Børn af fængslede i Danmark*. København: Gyldendal.

Sykes, Gresham .M (1958): *The Society of Captives. A Study of a Maximum Security Prison*. Princeton: Princeton University Press.

Thomassen, Bjørn (2012): "Revisiting Liminality: The Danger of Empty Spaces" I Andrews, Hazel & Les Roberts (red.): *Liminal Landscapes. Travel, Experience and Spaces in-between*. London: Routledge.

Turner, Victor (1967): *Betwixt and Between: Liminal Period in Rites de Passage*. London: Cornell University Press.

Villadsen, Kaspar (2004): "Socialt arbejde og subjektivering – Fra velfærdsplanlægning til postmoderne socialpolitik", *Psyke & Logos*, 25, 2004:613-640.

Villadsen, Kasper (2014): "Michel Foucault" I Andersen, Heine & Lars Bo Kaspersen (red.): *Klassisk og moderne samfundsteori*. 5. Udgave. København: Hans Reitzels Forlag.

Wheeler, Stanton (1966): "The Structure of Formally Organized Socialization Settings" I Brim, Orville Gilbert & Stanton Wheeler (red.): *Socialization After Childhood*. New York: John Wiley and Sons.

Bilagsoversigt

Bilag:

Bilag I: Observationsguide
Bilag II: Transskriptionsnøgle
Bilag III: Interviewplakat
Bilag IV: Interviewguide, ansatte
Bilag V: Interviewguide, nuværende afsonere
Bilag VI: Interviewguide, tidligere afsonere
Bilag VII: Mail, validering af interviewcitater
Bilag VIII: Mail, specialesamarbejde
Bilag IX: Projektbeskrivelse til Kriminalforsorgen
Bilag X: Samtykkeerklæring

Empiri:

Bilag XI: Observationslogbog

Interview I: Hanne
Interview II: Kirstine
Interview III: Susanne
Interview IV: John
Interview V: Peter
Interview VI: Marianne
Interview VII: Britt
Interview VIII: Allan